

DIZAINA EKONOMIKAS

IDENTIFICĒŠANA UN NOZĪME LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBĀ

Rīga, 2026

Pētījuma īstenotājs:

Latvijas Kultūras akadēmijas
Kultūras un mākslu institūts
Ludzas iela 24, Rīga, LV-1003
<https://lka.edu.lv/lv/petnieciba/kulturas-un-makslu-instituts/>

Kontaktpersona:

Ieva Zemīte
e-pasts: ieva.zemite@lka.edu.lv

Ziņojuma autori:

Dr. oec. Ieva Zemīte (Latvijas Kultūras akadēmija)
Dr. oec. Ilze Judrupa (Rīgas Tehniskā universitāte)
Dr. art. Baiba Tjarve (Latvijas Kultūras akadēmija)

Paldies par sadarbību Latvijas Dizaina padomei.

ISBN 978-9934-647-05-5

Pētījuma finansētājs:

Ziņojums un rekomendācijas sagatavotas projekta "Latvijas kultūras ekosistēma kā resurss valsts izturētspējai un ilgtspējai" / CERS (Nr. VPP-MM-LKRVA-2023/1-0001) ietvaros.

Projektu finansē Latvijas Republikas Kultūras ministrija valsts pētījumu programmas "Latvijas kultūra – resurss valsts attīstībai" (2023.–2026.) ietvaros. Valsts pētījumu programmu administrē Latvijas Zinātnes padome.

Dizainere Kristīna Virse.
Attēli no Pexels.com.

IEVADS.....	1
METODOLOĢIJA.....	3
Dizaina ekonomikas uzņēmumu atlase un iegūtie dati	4
Ar dizaina ekonomiku saistīto profesiju atlase un iegūtie dati	5
 DIZAINA EKONOMIKAS IDENTIFICĒŠANAS IZAICINĀJUMI.....	 7
Dizains kā stratēģisks domāšanas un attīstības instruments	8
Dizaina definīcija	8
Radošā ekonomika un dizaina ekonomika	11
Dizaina ekonomiskās ietekmes mērīšanas problemātika	13
 EKONOMISKĀ AKTIVITĀTE: UZŅĒMUMI, NODARBINĀTĪBA.....	 17
Ekonomiski aktīvie uzņēmumi	18
Nodarbinātās personas	24
 DIZAINA EKONOMIKAS RAKSTUROJUMS.....	 32
Pievienotā vērtība	33
Apgrozījums	43
Darbspēka produktivitāte	48
 AR DIZAINA PRASMĒM SAISTĪTĀS PROFESIJAS UN DARBA VIETAS.....	 54
Ar dizaina prasmēm saistīto profesiju kategorizācija	55
Dizaina profesijas kā horizontālas prasmes dažādos tautsaimniecības sektoros	56
Dizaina profesijas kā daļa no radošās ekonomikas	59
 SECINĀJUMI UN REKOMENDĀCIJAS.....	 66
Secinājumi	67
Rekomendācijas kultūrpolitikas veidotājiem	74

IEVADS

Dizaina nozare globālā un Latvijas mērogā iegūst arvien plašāku nozīmi kā viena no tām nozarēm, kas veicina inovācijas dažādos tautsaimniecības sektoros, kā arī kā viena no nozīmīgākajām kultūras un radošo industriju nozarēm.

Latvijas kontekstā dizaina nozare ir bijusi kultūrpolitikas veidotāju uzmanības centrā jau vairākas desmitgades. 2004. un 2006. gadā pēc Latvijas Republikas Kultūras ministrijas (KM) pasūtījuma tika izstrādāti ziņojumi par dizaina nozari Latvijā¹ ar mērķi “paaugstināt Latvijas konkurētspēju, pievienojot vērtību Latvijas precēm un pakalpojumiem”. Tāpat 2013. gadā izpētē par radošo industriju lomu Latvijas tautsaimniecībā² tika secināts, ka dizains ir viena no tām nozarēm, kas rada produktus ar augstu pievienoto gala vērtību, nodrošina to izcilību globālās konkurences apstākļos un kam ir nozīmīgs izaugsmes potenciāls. Dizaina

nozīmību Latvijā aktīvi ir stiprinājusi KM konsultatīvā Latvijas Dizaina padome, mērķtiecīga Latvijas Dizaina centra un citu institūciju darbība. Saskaņojot ar vidēja termiņa kultūrpolitikas attīstības programmām, jau divus periodus pēc kārtas ir izstrādātas dizaina nozares attīstības stratēģijas³. Savukārt 2015. gadā pēc KM pasūtījuma tika izstrādāts ziņojums “Dizaina ietekmes uz Latvijas ekonomiku pētnieciskās metodikas izstrāde un priekšizpētes nodrošināšana”⁴.

Līdz ar to loģisks nākamais solis bija Kultūras ministrijas un Latvijas Dizaina padomes rosinājums turpināt šīs aktivitātes, iegūstot datus balstītus argumentus turpmākai dizaina nozares attīstībai. Šāda iespēja tika rasta valsts pētījumu programmas projekta “Latvijas kultūras ekosistēma kā resurss valsts izturētspējai un ilgtspējai” / CERS⁵ ietvaros.

¹ “Design for Latvia” (2004, Mollerup Designlab A/S); “Dizains Latvijai” (2006, Mollerup Designlab A/S)

² Ziņojums “Latvijas radošo industriju darbība un priekšnoteikumi nozares mērķtiecīgai attīstībai” (2013, personu apvienība SIA “Baltijas konsultācijas” un SIA “Konsorts”).

³ Latvijas Dizaina stratēģija 2017.–2020. un Latvijas Dizaina stratēģija 2022.–2027.

⁴ “Dizaina ietekmes uz Latvijas ekonomiku pētnieciskās metodikas izstrāde un priekšizpētes nodrošināšana” (2015., SIA “Excolo Latvia”).

⁵ Projektu “Latvijas kultūras ekosistēma kā resurss valsts izturētspējai un ilgtspējai” / CERS (Nr. VPP-MM-LKRVA-2023/1-0001) finansē Latvijas Republikas Kultūras ministrija valsts pētījumu programmas “Latvijas kultūra – resurss valsts attīstībai” (2023.–2026.) ietvaros. Valsts pētījumu programmu administrē Latvijas Zinātnes padome.

Latvijas Kultūras akadēmijas (LKA) Kultūras un mākslu institūta (KMI) pētnieku komanda (pētījuma vadītāja Ieva Zemīte) izstrādāja dizaina nozares ekonomiskās ietekmes novērtējuma pilotprojektu, kas tapa ciešā dialogā ar Latvijas Dizaina padomi.

Šī pētījuma mērķis ir identificēt dizaina ekonomikas mērogu Latvijas tautsaimniecībā, raksturojot ekonomisko aktivitāti un radīto pievienoto vērtību. Būtisks pētījuma izstrādes posms bija dizaina nozares identificēšana – piemērojot ārvalstu pētījumos aprobētās pieejas Latvijas apstākļiem un diskutējot kopā ar Latvijas Dizaina padomes pieaicinātiem ekspertiem. Pētījumā fokusā ir

dizaina ekonomika, kuru raksturo uzņēmumu darbības rādītāji (apgrozījums, nodarbinātība), to radītā pievienotā vērtība un darba spēka produktivitāte plašākā Latvijas tautsaimniecības kontekstā. Izmantojot datus par dizaina ekonomikai piederīgajām profesijām, pētnieki arī identificēja nozares, kurās visbiežāk strādā tieši un pastarpināti dizaina ekonomikā nodarbinātie.

Pētnieki cer, ka šis pilotpētījums rosinās plašāku diskusiju par to, kāda ir dizaina ekonomikas loma un nozīme Latvijas tautsaimniecībā un radošajās un kultūras industrijās.

METODOLOĢIJA

Pētījumu uzsākot, tika veikta Latvijas normatīvo dokumentu, ārvalstu un Latvijas pētījumu priekšizpēte, lai konstatētu līdzšinējo tradīciju un problemātiku galvenokārt šādos aspektos – (1) vai pastāv pētījuma vajadzībām izmantojama dizaina nozares definīcija un (2) vai ir skaidri noteikts, kas tiek vai netiek uzskatītas par dizaina ekonomikai piederīgām apakšnozarēm, kā arī (3) kādas datu ieguves pieejas izmantotas līdzšinējos pētījumos par dizaina ekonomisko ietekmi un kuras no tām ir piemērotas Latvijas mēroga pētījumam. Šī problemātika tika pārrunāta ar Latvijas Dizaina padomes ekspertiem, lai izlemtu par nākamajiem pētījuma soļiem. Kopumā diskusijas ar Latvijas Dizaina padomes ekspertiem bija būtiska pētījuma sastāvdaļa, jo tieši šajās moderētajās fokusgrupu diskusijās tika iegūts nozares pārstāvju viedoklis par augstākminētajiem problēmjaudājumiem. Kopumā ekspertu tikšanās notika sešas reizes (08.02.2024.–19.02.2025.).

Balstoties augstākminētajos apsvērumos un diskusijās (skatīt nodaļu “Dizaina ekonomikas identificēšanas izaicinājumi”), pētnieki definēja **dizaina ekonomiku**⁶, izmantojot divu veidu klasifikācijas sistēmas:

1) NACE 2: Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija Eiropas Kopienā, 2. redakcija⁷

2) Profesiju klasifikators 2024.gada 16.augusta aktualizētā versija⁸

⁶ Dizaina ekonomikas atlase pētījuma vajadzībām pieejama kā datu kopa atvērtajā repozitorijā Zenodo:

<https://zenodo.org/communities/cers/records?q=&l=list&p=1&s=10&sort=newest>

⁷ <https://klasis.csp.gov.lv/lv-LV/classifications/NACE2>

⁸ <https://www.lm.gov.lv/lv/klasifikacija/profesiju-klasifikators-5>

DIZAINA EKONOMIKAS UZŅĒMUMU ATLASE UN IEGŪTIE DATI

Dizaina ekonomikai atbilstošu uzņēmumu identificēšana tika veikta, balstoties uz plašāka radošās ekonomikas sektora analīzes principiem un metodēm. Pētījumā tika izmantota Golvejas Universitātes (*Galway University*) pētnieku aprobētā metodoloģija, kas paredz radošo industriju uzņēmumu identificēšanu, izmantojot NACE saimnieciskās darbības klasifikācijas kodus. Šī metodoloģija ir atzīta un pielietota arī Eiropas mēroga projektā “IN SITU – Place-based Innovation of Cultural and Creative Industries in Non-urban Areas”⁹, kas tiek īstenots ar Eiropas Savienības (ES) pētniecības un inovācijas programmas “Apvārsnis Eiropa” atbalstu un kurā piedalās LKA pētnieku komanda.

Metodoloģijas apraksts un tās piemērošanas piemēri ir pieejami rakstā “Kultūras un radošo industriju identificēšana pilsētas mērogā – ko stāsta dati?” (Zemīte I., Kalēja, A. *Radošās pilsētas: procesi un*

cilvēki (red. Tjarve B., Kunda I., Zemīte I.), Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 2024, 68.–115. lpp.)

Balstoties uz pētījumā ietverto NACE (Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija Eiropas Kopienā, 2. redakcija) 4. līmeņa kodu sarakstu, kas aptver kopumā 116 saimnieciskās darbības veidus, attiecināmus uz radošās ekonomikas jomu, tika veikta šo kodu izvērtēšana un pielāgošana dizaina ekonomikas kontekstam Latvijā. Lai nodrošinātu klasifikācijas atbilstību Latvijas situācijai, tika organizētas divas fokusgrupu diskusijas ar dizaina nozares ekspertiem – 2025. gada 8. janvārī un 19. februārī. Diskusiju gaitā eksperti analizēja NACE kodu piemērotību dizaina ekonomikas uzņēmumu identificēšanai un precizēja grupas, kas raksturo dizaina ekonomikas darbības Latvijā. Rezultātā no sākotnēji identificētajiem 116 kodiem tika apstiprināti 72 saimnieciskās darbības kodi, kas visprecīzāk atspoguļo dizaina ekonomikas specifiku Latvijas radošās ekonomikas ietvarā.

⁹ <https://insituculture.eu/>

Ekspertu atlase dalībai fokusgrupās tika veikta, ņemot vērā viņu profesionālo pieredzi dizaina nozarē un izpratni par nozares identificēšanas un klasifikācijas jautājumiem. Fokusgrupas diskusijās piedalījās seši eksperti, pārstāvējot Latvijas Republikas Kultūras ministriju, Latvijas Mākslas akadēmiju, Patentu valdi un Latvijas Dizaina centru. Šāda pārstāvniecība nodrošināja visaptverošu skatījumu uz dizaina ekonomikas ietvaru, tās saiknēm ar citām radošajām nozarēm, kā arī uz NACE klasifikācijas praktisko piemērojamību Latvijas apstākļos.

Atbilstoši veiktajai dizaina ekonomikas NACE kodu atlasei pēc LKA pētnieku pieprasījuma Centrālā statistikas pārvalde (CSP) sagatavoja datus par radošās ekonomikas un dizaina ekonomikas uzņēmumu galvenajiem uzņēmējdarbības rādītājiem 2013.–2023.gadā. Papildus izmantoti publiski pieejamie Oficiālās statistikas portāla dati.

AR DIZAINA EKONOMIKU SAISTĪTO PROFESIJU ATLASE UN IEGŪTIE DATI

Par pamatu atlasei ņemta Profesiju klasifikatora 2024.gada 16.augusta aktualizētā versija. Tajā ir iekļautas deviņas pamatgrupas, no kurām pētnieki pilnībā izslēdza četras grupas, bet tālākajā atlases solī atstāja piecas grupas, kurās tika izskatīta katras profesijas atbilstība dizaina ekonomikai.

Par galvenajiem kritērijiem atlasei tika izmantoti sekojoši apsvērumi: (1) diskusijas ar Latvijas Dizaina padomes ekspertiem par dizaina nozares definīciju; (2) diskusijas ar Latvijas Dizaina padomes ekspertiem par dizaina ekonomikas profesijām un atlases kritērijiem Latvijas situācijā; (3) Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas jeb OECD (*Organisation for Economic Co-operation and Development*) izstrādātās vadlīnijas “Oslo Manual 2018”, kas detalizēti apskata datu par inovācijām ieguves un izmantošanas problemātiku, tostarp

sniedzot dizaina prasmju iedalījumu trīs kategorijās: inženiertehniskie risinājumi, produktu dizains, dizaina domāšana¹⁰. Inženiertehniskie risinājumi saistās ar tehnisko specifikāciju izstrādi, prototipu veidošanu, rasējumiem, modelēšanu, testēšanu, kvalitātes nodrošināšanu utt. Produktu dizains koncentrējas uz funkcionalitāti, lietojamību, estētiku, formu, lietotāja pieredzi u.tml. Savukārt ar dizaina domāšanu saistītās prasmes nodrošina sistemātisku metodoloģiju vajadzību identificēšanai, problēmu definēšanai, ideju radīšanai, prototipēšanai un testēšanai. Šīs prasmes tiek uzsvērtas kā būtiskas inovāciju atbalsta metodes gan pakalpojumu, gan ražošanas nozarēs.

Atbilstoši dizaina ekonomikai atbilstošo profesiju kodu atlasei pēc LKA pētnieku pieprasījuma Valsts ieņēmumu dienests (VID) sagatavoja informāciju par darba vietām 2023. un 2024. gadā sadalījumā pēc profesijām un pamatdarbības veidiem.

10 OECD/Eurostat (2018), Oslo Manual 2018: Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition, The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities, OECD Publishing, Paris/Eurostat, Luxembourg. <https://doi.org/10.1787/9789264304604-en>

1

DIZAINA EKONOMIKAS IDENTIFICĒŠANAS IZAICINĀJUMI

DIZAINS KĀ STRATĒGISKS DOMĀŠANAS UN ATTĪSTĪBAS INSTRUMENTS

Dizaina loma pēdējās desmitgadēs ir būtiski mainījusies un paplašinājusies. Ja agrāk dizaina loma tika uztverta salīdzinoši šauri (kā saistīta ar produktu dizainu), tad šobrīd dažādos starptautiskos dokumentos un pētījumos (OECD “Oslo Manual 2018”¹¹, Design Economy (UK, 2022)¹², Eiropas Dizaina inovācijas iniciatīvā¹³, OECD pārskatos u.c.) dizains tiek raksturots kā **stratēģisks attīstības process**, kas palīdz risināt sarežģītas problēmas dažādos kontekstos – no uzņēmējdarbības un pilsētplānošanas līdz sabiedrības veselībai un vides ilgtspējai. Šādā pieejā dizains pārklājas ar vadības teorijām, sistēmisko domāšanu, inovāciju vadību un pat sabiedrisko pakalpojumu attīstību.

Šeit parādās būtisks jautājums, kas būtiski apgrūtina datu ieguvu un dizaina ietekmes novērtēšanu:

ja dizains tiek definēts tik vispārīgi, kas to atšķir no citiem vadības procesiem? Atšķirība slēpjas radošajā domāšanā, orientācijā uz lietotājiem un empātiskā pieejā problēmu risināšanā. Taču šīs komponentes arvien biežāk sastopamas arī citās disciplīnās, tādēļ arī dizaina robežas kļūst izplūdušas.

DIZAINA DEFINĪCIJA

Latvijas normatīvajos dokumentos dizains un dizaina robežas nav skaidri definētas.

Latvijas Dizaina stratēģija 2017.–2020.gadam¹⁴ iezīmē dizaina divējādo izpratni – šaurāko nozīmi (“konceptuālas ieceres izstrādi un īstenošanu saistīt ar noteiktu estētisku un semantisku vērtību”), kā arī plašāko nozīmi: “Dizains ir stratēģiskas attīstības process, pieeja un veids, kā identificēt problēmas un rast to risinājumu. Efektīva dizaina izmantošana attiecas gan uz rezultātu, gan uz procesu, akcentējot dizaina domāšanas nozīmi visos lēmumu

¹¹ OECD/Eurostat (2018), Oslo Manual 2018: Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition, The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities, OECD Publishing, Paris/Eurostat, Luxembourg. <https://doi.org/10.1787/9789264304604-en>

¹² UK Design Council (2022). Design Economy: People, Places, Design Economy. Pieejams: https://www.designcouncil.org.uk/fileadmin/uploads/dc/Documents/Design_Economy_2022_Full_Report.pdf

¹³ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fr/memo_12_673

¹⁴ Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam “Radošā Latvija”: Latvijas Dizaina stratēģija 2017.–2020. (Rīga, 2017)

pieņemšanas un vadības līmeņos. Dizaina jēdziens pilnveidojas līdz ar dizaina izaugsmi un šobrīd tiek attiecināts gan uz materiālu, gan nemateriālu vērtību radīšanu. Dizaina klātbūtne (izpratne un pielietošana) ir likumsakarīgi saistīta ar inovāciju un konkurētspējas veicināšanu gan tradicionālajās industrijās, to radītajos produktos un pakalpojumos, gan sociālajā sfērā, gan vides un informācijas kvalitātē un tās pieejamībā, gan teritoriālajā attīstībā”. Aktuālajā Latvijas Dizaina stratēģijā 2022.–2027.gadam¹⁵ dizaina definīcija nav iekļauta, bet atklājas dizaina horizontālā loma visdažādākajās sabiedrības attīstības sfērās – sabiedrībā, publiskajā sektorā, digitālajā vidē, izglītībā, uzņēmējdarbībā un vidē. Tādejādi tiek skaidri pozicionēta izpratne par dizainu kā stratēģiskas attīstības procesu.

Joprojām spēkā esošajā Dizainparaugu likumā (2004)¹⁶ dizains definēts kā "izstrādājuma vai tā daļas izskats, kas izriet no paša izstrādājuma vai tā rotājuma

īpašībām, it īpaši līnijām, kontūrām, krāsām, formas, faktūras un/vai materiāliem." Tas ir balstīts uz Eiropas Savienības dizainparauga definīciju¹⁷ un fokusējas uz dizainu kā vizuāli uztveramu un materiālu rezultātu. Šāda pieeja uzsver dizaina formālos un estētiskos aspektus, atstājot ārpus fokusa nemateriālās un stratēģiskās dizaina prakses. Tajā pašā laikā dizaina teorijā aizvien vairāk nostiprinās uzskats, ka radošums un problēmu risināšanas pieeja ir būtiska dizaina sastāvdaļa, ne tikai tā estētiska izpausme.

Dizainparaugu likumā ir definēts, kas ir dizainers: “Dizainers – dizainparauga autors, fiziskā persona, kuras radošā darba rezultātā izveidots dizainparaugs. Par dizaineru neuzskata personu, kas sniegusi tehnisku vai citādu palīdzību dizainparauga izveidošanā, bet nav devusi radoša rakstura ieguldījumu.”

¹⁵ Latvijas Dizaina stratēģija 2022.–2027. gadam. (Rīga, 2022.)

¹⁶ <https://likumi.lv/ta/id/96620-dizainparaugu-likums>

¹⁷ <https://www.euipo.europa.eu/lv/law/law-overview/community-design-legal-texts>

Šī izpratne sašaurina reālo praksi Latvijā, kā arī neatspoguļo izpratni par dizainu kā par stratēģisku procesu. Dizaina domāšana (*design thinking*) un arvien biežāk lietotais jēdziens — dizaina pieeja (*design approach*) — tiek uzskatīti par vienu no dizaina neredzamajām, taču ietekmīgākajām praksēm. Tā ietver spēju formulēt problēmas, ģenerēt risinājumus, testēt idejas un nepārtraukti pielāgoties. Tomēr šīs prasmes ir grūti kvantificēt, jo tās bieži izpaužas procesā, nevis gala produktā. Turklāt arvien biežāk dizainu kā procesu nevar nodalīt no citām darbībām, kā arī darbs notiek komandās, kur nav skaidri nošķirama katra darbinieka loma un ieguldījums rezultāta sasniegšanā.

Lai būtu iespējams īstenot pētījuma uzdevumu, pētnieki dizaina definīcijas ietvaru meklēja starptautiskos dokumentos un vadlīnijās, kā arī citu valstu īstenotajos dizaina ekonomiskās ietekmes pētījumos.

Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas jeb OECD izstrādātās vadlīnijas “Oslo Manual 2018” ir iekļauta paplašināta dizaina definīcija, atzīstot dizaina domāšanu kā vienu no dizaina formām. Tiek piedāvāts dizaina prasmes iedalīt trīs kategorijās, ko nosaka gan pēc prasmju kopuma, gan mērķa:

1. inženiertehniskie risinājumi, tostarp tehniskās specifikācijas, instrumentu izgatavošana un prototipu konstruēšana;
2. produktu dizains, kas nosaka priekšmetu formu, krāsu vai rakstu, programmatūras un lietotāju saskarni vai pakalpojumu lietošanas pieredzi;
3. dizaina domāšana, kas ir sistemātiska metodoloģija, ar kuras palīdzību var pieiet preces, pakalpojuma vai sistēmas dizainēšanai.

Britu pētnieki šo definīciju uzskata par nepilnīgu, piedāvājot savu, papildinātu, versiju, papildus balstoties pētnieku Galindo-Rueda un Mijo pienesumā¹⁸, kas akcentē dizaina lomu uzņēmējdarbības inovācijās: “Dizains ir specializētu prasmju kopums, kas apvieno radošu problēmu risināšanu, empātiju un tehniskās prasmes. Profesionālais dizains visbiežāk koncentrējas uz komunikāciju, produktiem, ēkām, digitālajām saskarnēm un pakalpojumiem, kā arī izmanto dizaina prasmes, lai rastu jaunus risinājumus organizatoriskām vai sociālām problēmām. Dizaina prasmes galvenokārt tiek izmantotas kā cilvēku vai planētas attīstības aktivitāte, kā veids, kā saistīt jaunas idejas ar tirgus un lietotāju vajadzībām, un kā organizatoriskā spēja piemērot radošumu un inovācijas”¹⁹.

RADOŠĀ EKONOMIKA UN DIZAINA EKONOMIKA

Jau 2001. gadā britu pētnieks un konsultants Džons Hokins (*John Howkins*) ieviesa jēdzienu *creative economy*, kas kļuva par pamatu vēlākām atvasinātām koncepcijām (tostarp dizaina ekonomikai)²⁰. Termins *design economy* nostiprinājās Apvienotajā Karalistē Dizaina padomes pasūtītajos pētījumos. 2015. gadā Dizaina padome publicēja pirmo “Design Economy” ziņojumu, kur šis termins tika lietots kā noteikts ekonomikas segments, kas ir metodiski definēts, izmantojot dažādus ar uzņēmējdarbību saistītus rādītājus²¹. Pētījumā tiek definēts, ka dizaina ekonomika ir vērtība, ko rada cilvēki, kuri strādā dizaina jomā dažādās nozarēs – gan tajās, kas atspoguļo dizainu šaurākā nozīmē, gan plašākā nozīmē – aprēķinot dizaina radīto vērtību citās tautsaimniecības nozarēs, kurās dizains tiek izmantots, bet nav šo nozaru galvenā darbības joma.

¹⁸ Galindo-Rueda, F. and Millot, V. (2015). Measuring design and its role in innovation, OECD Science, Technology and Industry Working Papers, 2015/01, OECD Publishing. For a full discussion of how the definition for design for this research was developed see: Kimbell, L., Bailey, J., Nold, C., Kaszynska, P., Todd, J. and Mazzarella, F. (2021). Design Economy Scoping Project: Introductory Paper. London: Design Council, designcouncil.org.uk

¹⁹ Design Council (UK) (2022). Design Economy: People, Places and Economic Value. Pieejams: https://www.designcouncil.org.uk/fileadmin/uploads/dc/Documents/Design_Economy_2022_Full_Report.pdf

²⁰ Howkins, J. (2001). The Creative Economy: How People Make Money from Ideas. London: Allen Lane (Penguin).

²¹ Design Council. (2015). The Design Economy: The value of design to the UK. London: Design Council.

Šī pieeja, kas piedāvā dizaina nozari interpretēt ne tikai šaurā izpratnē, bet plašākā – **kā dizaina ekonomiku radošās ekonomikas ietvarā** – tiek izmantota šajā pētījumā.

Tomēr minētās definīcijas neļauj novilkt skaidras pētnieciskās robežas un noteikt, kas dizains ir un kādas nozares vai profesijas ir piederīgas. Tas būtiski apgrūtina pētnieku darbu, jo, lai identificētu dizaina ekonomiku un aprēķinātu tās ekonomisko ietekmi, ir nepieciešama precīza datu atlase. Tādēļ LKA pētnieki dizaina ekonomikas definēšanai piegāja sekojošos soļos.

- Balstoties britu pētnieku definīcijā, pieņēma sekojošu definīciju, lai definētu ietvaru dizaina ekonomikai:

“Dizains ir specializētu prasmju kopums, kas apvieno radošu problēmu risināšanu, empātiju un tehniskās prasmes. Dizaina klātbūtne (izpratne un pielietošana) visbiežāk ir saistīta ar komunikāciju, produktiem, ēkām,

digitālajām saskarnēm un pakalpojumiem, kā arī ar dizaina prasmju izmantošanu, lai rastu jaunus risinājumus organizatoriskām vai sociālām problēmām. Dizaina prasmju galvenie pielietojumi ir šādi: uz cilvēku vai planētu orientēta attīstības darbība, veids, kā jaunas idejas sasaistīt ar tirgus un lietotāju vajadzībām, un organizatoriskās spējas pielietot radošumu un inovācijas.”

- “Oslo Manual 2018” dizaina prasmju trīs kategorijas izmantoja kā precizējošus jautājumus, lai atlasītu dizaina ekonomikai atbilstošās profesijas.
- Izmantoja starptautiski aprobētu metodoloģiju, kas paredz radošo industriju uzņēmumu identificēšanu, izmantojot NACE saimnieciskās darbības klasifikācijas kodus.
- Kopā ar dizaina ekonomikas ekspertiem analizēja NACE kodu piemērotību dizaina ekonomikas uzņēmumu identificēšanai un precizēja grupas, kas raksturo dizaina ekonomikas darbības Latvijā.

- Rezultātā no sākotnēji identificētajiem 116 kodiem tika apstiprināti 72 saimnieciskās darbības kodi, kas visprecīzāk atspoguļo dizaina ekonomikas specifiku Latvijas radošās ekonomikas ietvarā.

Skatīt sadaļu “Metodoloģija”.

DIZAINA EKONOMISKĀS IETEKMES MĒRĪŠANAS PROBLEMĀTIKA

Vai dizaina ekonomika ir viens no tautsaimniecības sektoriem, ko iespējams kvantitatīvi izmērīt un salīdzināt tā daļu kopējā Latvijas ekonomikā? Līdzšinējie pētījumi liecina, ka dizaina ekonomikas robežas ir grūti novilkt, jo izpratne ir paplašinājusies līdz pat tādiem pakalpojumiem, kas agrāk netika uzskatīti par dizainu (piemēram, vadības procesi, kas prasa stratēģisku dizaina pieeju); turklāt dizains daudzos tautsaimniecības sektoros ir kļuvis par caurviju, horizontālu prasmju kopumu. Tas dizaina ekonomiskās ietekmes mērīšanu padara vēl komplicētāku. Lielbritānijas pētnieki dizaina

ekonomiku skata kā “kompleksu vērtību radīšanas sistēmu”²². Par komplicētību liecina arī jēdzienu, ko pētnieki lieto dizaina ekonomiskās ietekmes mērīšanai, daudzveidība: dizaina prasmes, dizaina prakses, dizaina industrija, dizaina ekonomika, dizaina ietilpīgās nozares... Dizaina klātbūtni bieži raksturo ar Dānijas pētnieku piedāvāto “dizaina trepju” modeli, kas parāda intensitāti, kādā dizains ir klātesošs konkrētajā procesā vai praksē. Šo modeli 2001.gadā izstrādāja Dānijas Dizaina centrs²³, lai parādītu, kā uzņēmumi izmanto un uztver dizainu.

Nozīmīgu darbu dizaina ekonomikas izpētē ir veikuši britu pētnieki. Metodoloģiska rakstura problemātika ir detalizēti apskatīta ziņojumā “Design Economy 2021: Scoping project. Introductory Paper”, kas ir viens no sešiem Lielbritānijas Dizaina padomes²⁴ ziņojumiem “Design Economy 2021”

22 Kimbell, L., Bailey, J., Nold, C., Kaszynska, P., Todd, J. and Mazzarella, F. (2021). Design Economy 2021 Scoping Project: Introductory Paper. London: Design Council. Pieejams: https://www.designcouncil.org.uk/fileadmin/uploads/dc/Documents/Design_Economy_2021_Papers_Paper_0.pdf

23 <https://ddc.dk/>

24 <https://www.designcouncil.org.uk/>

programmā. Pētnieki nosauc vairākus faktorus, kas sarežģī dizaina ietekmes un vērtības noteikšanu:

- Nav skaidri noteiktas dizaina ekonomikas robežas, turklāt tās pastāvīgi mainās un paplašinās, dizaineri strādā arvien jaunās nozarēs un risina problēmas arī, piemēram, veselības aprūpē, finanšu pakalpojumos, izglītības nozarē un sabiedrībai sniegtajos pakalpojumos. Līdz ar to ir grūtības kvantitatīvi izmērīt, kuri ir dizaina profesijai piederīgie profesionāļi, kā arī noteikt saimnieciskās darbības klasifikācijas kodus un rēķināt uzņēmumu pienesumu ekonomikai.
- Dizaineru darbs ir ļoti daudzveidīgs – daļai ir vēsturiski nostiprinājies amata apraksts un izpratne par veicamajiem pienākumiem, viņu darbu arī nosaka virkne normatīvo regulējumu, savukārt citām profesijām robežas ir izplūdušas, tās var saplūst ar vadības pienākumiem un būt integrētas dažādās uzņēmējdarbības funkcijās,

piemēram, mārketingā, klientu apkalpošanā vai uzņēmuma digitalizācijas procesos.

- Trūkst datu par dizaina ekonomiku un dizaineriem, tie ir grūti salīdzināmi ilgtermiņā. Arī britu pētnieki atzīst, ka datu vākšana un interpretācija nav neitrāla (proti, iegūtie aprēķini par dizaina ekonomikas ietekmi mainās atkarībā no pētnieku pieņemtajiem lēmumiem, kuras nozares pieskaitīt dizainam), kā arī neatkarīgi no tā, kāda pieeja tiek izmantota, datu apkopojumā būs nepilnības, kas jāidentificē un jāpaskaidro.
- Kā vēl vienu izaicinājumu britu pētnieki min to, ka viņu pieejā dizaina ekonomika tiek paplašināta, skatot arī sociālos un vides jautājumus, kā arī pievēršoties dizainam publiskajā sektorā – kas ļauj atklāt ne tikai dizaina ekonomisko, bet arī sociālo un vides ietekmi, skatīt dizainu holistiski un iekļaut dizaina jaunās lomas.

Ar šiem izaicinājumiem saskārās arī šī pētījuma autori, tādēļ tas tapa ciešā sadarbībā un dialogā ar Latvijas Dizaina padomi, kopīgi diskutējot par kompromisiem un pieņemot lēmumus par dizaina robežām un par datu atlasī. Sarunās tika pārrunāts gan tas, kā dizainu definēt, gan dizaina ekonomikas robežas, gan kritēriji dizaina profesiju atlasei. Vai dažādu uzņēmumu vadītāji (pieņemot, ka viņu atbildībā ir radoša problēmu risināšana) ir dizaineri? Vai strādnieku un tehnisko izpildītāju, kas strādā kādā no dizaina produktu radīšanas cikliem, ieguldījums, ir rēķināms kā dizaina ekonomiskā ietekme? Ja dizains ir “process”, tad, kas tas ir par procesu, kā identificēt tā robežas un izpildītājus?

Lai konstatētu, kādas ir dizaina prakses Latvijā, veicām nelielu eksperimentu – pārbaudot, kādu tautsaimniecības sektoru uzņēmumi piesaka savā uzņēmumā tapušus darbus Latvijas Dizaina gada balvai²⁵. Analīzē iekļāvām 2017.gada nominantu

sarakstu, pārbaudot pieteicēju saimnieciskās darbības statistiskās klasifikācijas kodu (NACE) un to salīdzinot ar mūsu pētījumā izvēlētajiem kodiem (skatīt sadaļu “Metodoloģija”): 17 kodi bija tādi, kas nebija iekļauti mūsu definētajā dizaina ekonomikas izlasē. Piemēram, parādījās tādas apakšnozares kā mežkopība, pārtikas ražošana, vairumtirdzniecība, ēdināšanas pakalpojumi, pat “uzskaites, grāmatvedības, audita un revīzijas pakalpojumi; konsultēšana nodokļu jautājumos”... Tas signalizēja par dizaina klātbūtni plaša spektra tautsaimniecības sektoros. Šo tēzi pārbaudījām vēlreiz, iegūstot Valsts ieņēmuma dienesta sniegtos datus par uzņēmumu pamatdarbības veidiem (NACE klasifikācija), kuros ir nodarbināti dizaina profesiju pārstāvji – atkal konstatējot ārkārtīgi lielu uzņēmumu daudzveidību.

Dizaina ietekmes mērīšana tikai ekonomiskās kategorijās visticamāk parāda sašaurinātu dizaina ietekmi. Gan tāpēc, ka ekonomisko ietekmi varam

²⁵ <https://dizainabalva.lv/>

atklāt tikai daļēji, gan tāpēc, ka dizainam ir nozīmīga sociālā un vides ietekme, gan tāpēc, ka izpratne par dizaina lomām un dizaina ekonomikas robežām turpina mainīties. Klimata pārmaiņas, mākslīgā intelekta attīstība, demokrātijas procesu apdraudējumi, iekļaušanas un piekļūstamības jautājumi – šie jautājumi ietekmē to, kādas būs dizaina ekonomikas aktualitātes turpmākajos gados. Līdz ar to tas, ko mēs šodien mēģinām fiksēt kā dizaina ekonomisko ietekmi, rīt, iespējams, izskatīsies jau pavisam atšķirīgi.

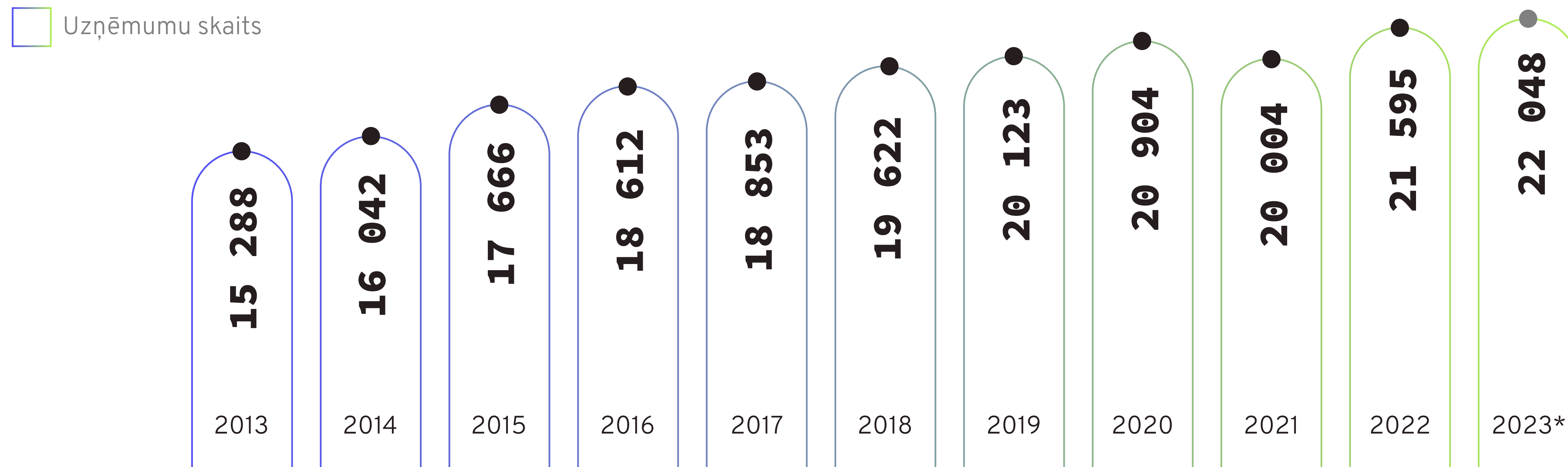
2

EKONOMISKĀ AKTIVITĀTE:

UZNĒMUMI,
NODARBĪNĀTĪBĀ

EKONOMISKI AKTĪVIE UZŅĒMUMI

Analizētajā laika periodā kopš 2013. gada ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaits dizaina ekonomikā ir pieaudzis.

EKONOMISKI AKTĪVO UZŅĒMUMU SKAITS DIZAINA EKONOMIKĀ

EKONOMISKI AKTĪVIE UZŅĒMUMI – juridiskas un fiziskas personas, kas ražoja produkciju, sniedza pakalpojumus un/vai nodarbināja cilvēkus²⁶.

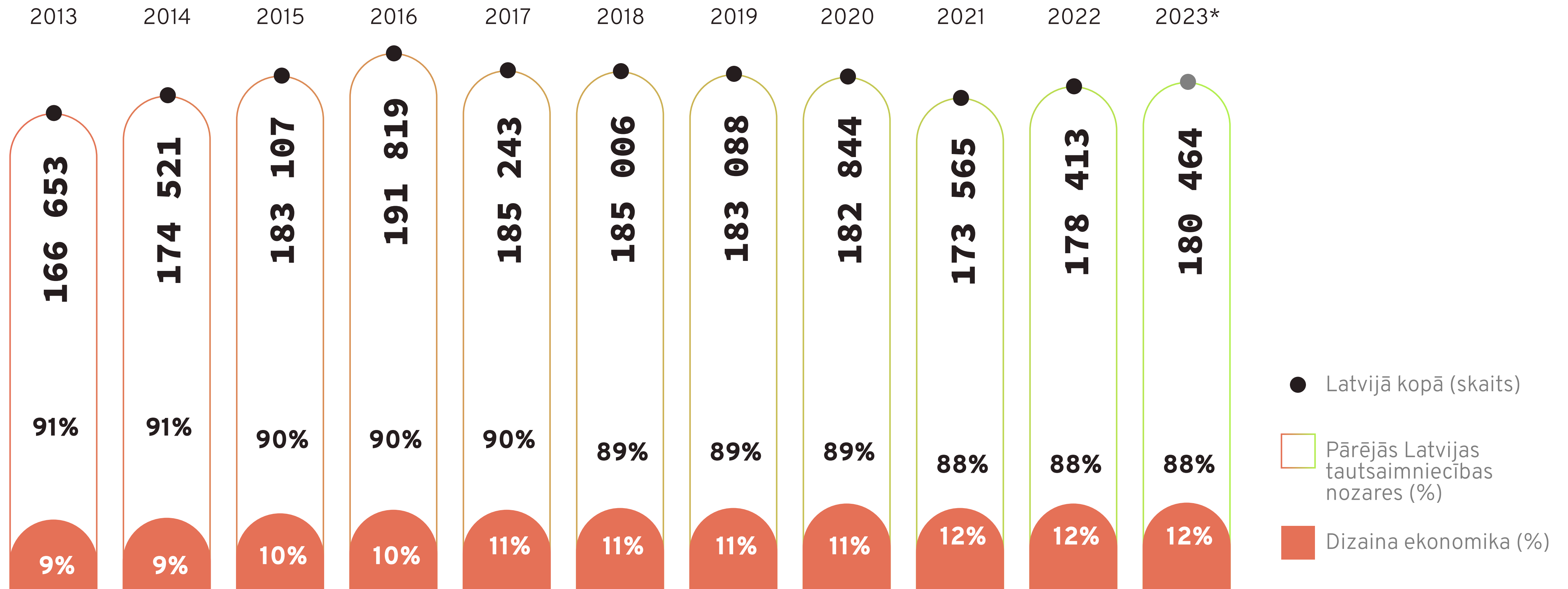
²⁶ Oficiālās statistikas portāls. Terminu un definīcijas. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/metadati/2434-strukturalas-biznesa-statistikas-raditaji>

* provizorisks dati

2013.–2015. gadam NACE koda klasēs R9001, R9003, R9321, R9329 dati par uzņēmumu skaitu ir aizvietoti ar 2016. gada datiem, jo minētajā laika periodā trūka datu vai tie bija apšaubāmi.

Autoru veidots, izmantojot Oficiālās statistikas portāla datus

https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__ENT__UF__UFR/UFR010/

EKONOMISKI AKTĪVO UZŅĒMUMU SKAITS LATVIJĀ UN DIZAINA EKONOMIKAS ĪPATSVARŠ LATVIJAS EKONOMISKI AKTĪVO UZŅĒMUMU KOPSKAITĀ

* provizorisks dati
 2013.–2015. gadam NACE koda klasēs R9001, R9003, R9321, R9329 dati par uzņēmumu skaitu ir aizvietoti ar 2016. gada datiem, jo minētajā laikā periodā trūka datu vai tie bija apšaubāmi.

Autoru aprēķini, izmantojot Oficiālās statistikas portāla datus
https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__ENT__UF__UFR/UFR010/ https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__ENT__UZ__UZS/UZS020

Ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaits ir samazinājies 2021. gadā, bet kopumā **2023. gadā dizaina ekonomikā ir bijis par 44 % vairāk ekonomiski aktīvu uzņēmumu nekā 2013. gadā.**

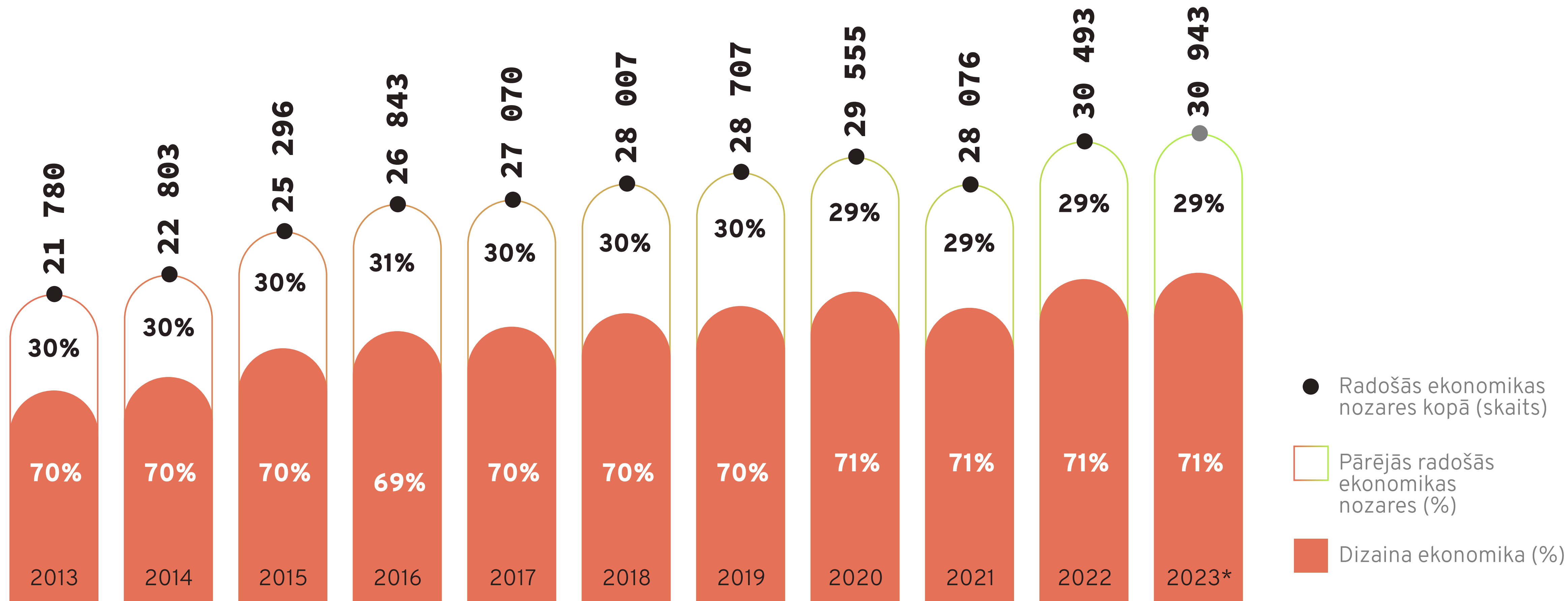
Dizaina ekonomika uzņēmumu skaita ziņā veido nelielu daļu no Latvijas kopējiem uzņēmumiem.

Latvijā lielākais ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaits analizētajā laika periodā bija 2016. gadā (191 819 uzņēmumi), kam seko ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaita samazinājums līdz 173 365 uzņēmumiem 2021. gadā. Savukārt dizaina ekonomikā ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaits turpināja palielināties līdz pat 2020. gadam, un uzņēmumu skaita samazinājums bija vērojams tikai 2021. gadā. Dizaina ekonomikas ekonomiski aktīvo uzņēmumu īpatsvars Latvijas kopējā ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaitā kopš 2013. gada ir nedaudz palielinājies un, sākot ar 2021. gadu, tas ir 12%.

Dizaina ekonomika ir viena no radošās ekonomikas apakšnozarēm, un attēlā ir parādīts uzņēmumu skaits radošās ekonomikas nozarēs un dizaina ekonomikas īpatsvars tajā.

Dizaina ekonomikas uzņēmumi veido lielāko daļu no radošās ekonomikas uzņēmumiem – vidēji 70 %. Tālāk ir apkopotas dizaina ekonomikas apakšnozares ar vislielāko ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaitu.

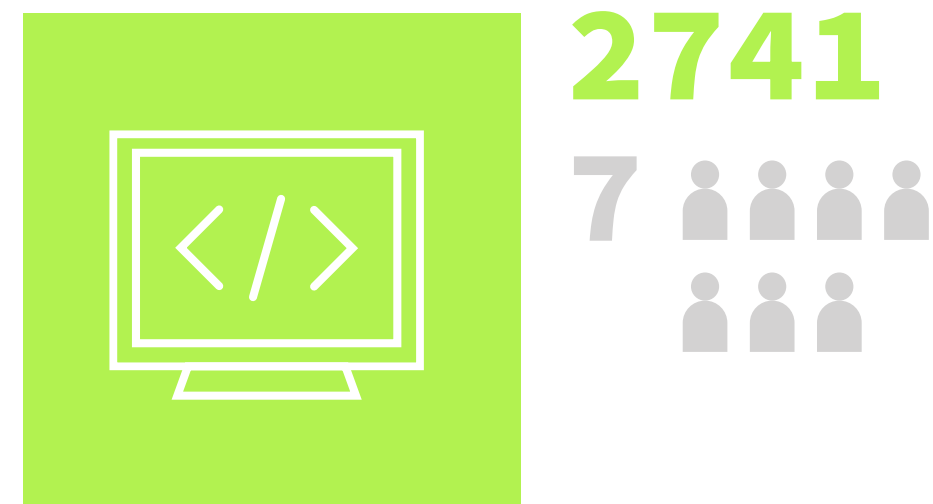

EKONOMISKI AKTĪVO UZŅĒMUMU SKAITS UN DIZAINA EKONOMIKAS ĪPATSVARŠ RADOŠĀS EKONOMIKAS NOZARU UZŅĒMUMU KOPSKAITĀ

* provizorisks dati
 2013.–2015. gadam NACE koda klasēs R9001, R9003, R9321, R9329 dati par uzņēmumu skaitu ir aizvietoti ar 2016. gada datiem, jo minētajā laika periodā trūka datu vai tie bija apšaubāmi.

Autoru aprēķini, izmantojot Oficiālās statistikas portāla datus
https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__ENT__UF__UFR/UFR010/

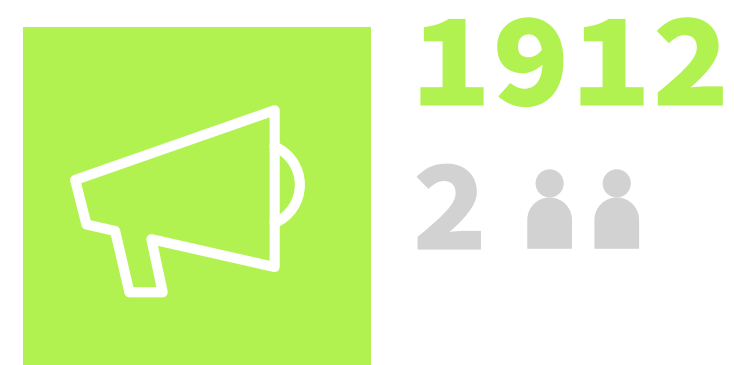
Datorprogrammēšana,
J6201

Konsultēšana
komercdarbībā un
vadībizinībās, M7022

Reklāmas aģentūru
darbība, M7311

Cita izklaides un atpūtas
darbība, R9329

Mākslinieciskā
jaunrade, R9003

Mākslinieku darbība, R9001

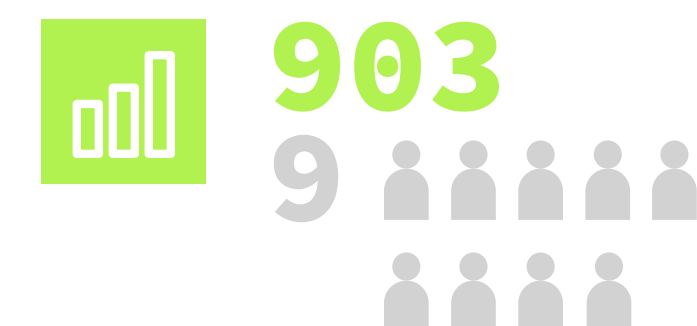
Citi informācijas tehnoloģiju un
datoru pakalpojumi, J6209

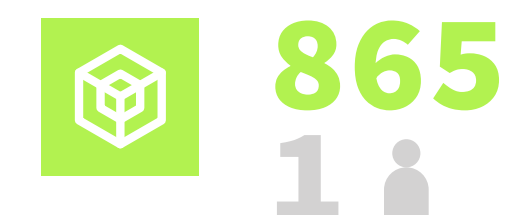
Arhitektūras pakalpojumi, M7111

Datu apstrāde, uzturēšana un
ar to saistītās darbības, J6311

Specializētie projektēšanas
darbi, M7410

DESMIT DIZAINA EKONOMIKAS APAKŠNOZARES AR VISLIELĀKO UZŅĒMUMU SKAITU 2023. GADĀ

Uzņēmumu skaits,
NACE kods 2. red.

Vidējais nodarbināto skaits
uzņēmumā

Autoru aprēķini, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotos datus un Oficiālās statistikas portāla datus
https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__ENT__UF__UFR/UFR010/

Dizaina ekonomikas apakšnozarēs ar lielāko ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaitu pārsvarā darbojas mikrouzņēmumi, individuālie uzņēmēji vai pašnodarbinātas personas, jo **vidēji vienā ekonomiski aktīvajā uzņēmumā ir līdz 10 nodarbinātajām personām.**

2023. gadā vislielākais nodarbināto skaits vidēji vienā uzņēmumā bija NACE koda klasē C1621 Finiera lokšņu un koka paneļu ražošana – vidēji 88 nodarbinātie vienā uzņēmumā. Šajā darbības veidā ir reģistrēts tāds liels uzņēmums kā AS “Latvijas Finieris”²⁷. Eiropā un citur pasaulē koncerna “Latvijas Finieris” uzņēmumi 2023. gadā nodrošināja darbu vidēji 2398 cilvēkiem mēnesī, no kuriem 2061 strādāja koncerna uzņēmumos Latvijā²⁸. Kopumā šajā apakšnozarē 2023. gadā darbojās 38 uzņēmumi, kuros bija nodarbinātas 3335 personas. 62 % no kopējā darbinieku skaita veido AS “Latvijas Finieris” darbinieki.

Otrs lielākais vidējais nodarbināto skaits vienā uzņēmumā (41 nodarbināta persona) bija NACE koda klasē C2630 Sakaru iekārtu ražošana. Šajā apakšnozarē lielākais uzņēmums Latvijā ir SIA “Mikrotīkls”, kurā 2023. gadā strādāja 367 darbinieki²⁹. Kopumā šajā apakšnozarē 2023. gadā darbojās 16 uzņēmumi, kuros bija nodarbināta 651 persona. 56 % no kopējā darbinieku skaita veido SIA “Mikrotīkls” darbinieki.

²⁷ Lursoft IT uzņēmumu datu bāze. Pieejams: <https://company.lursoft.lv/lv/latvijas-finieris/40003094173>

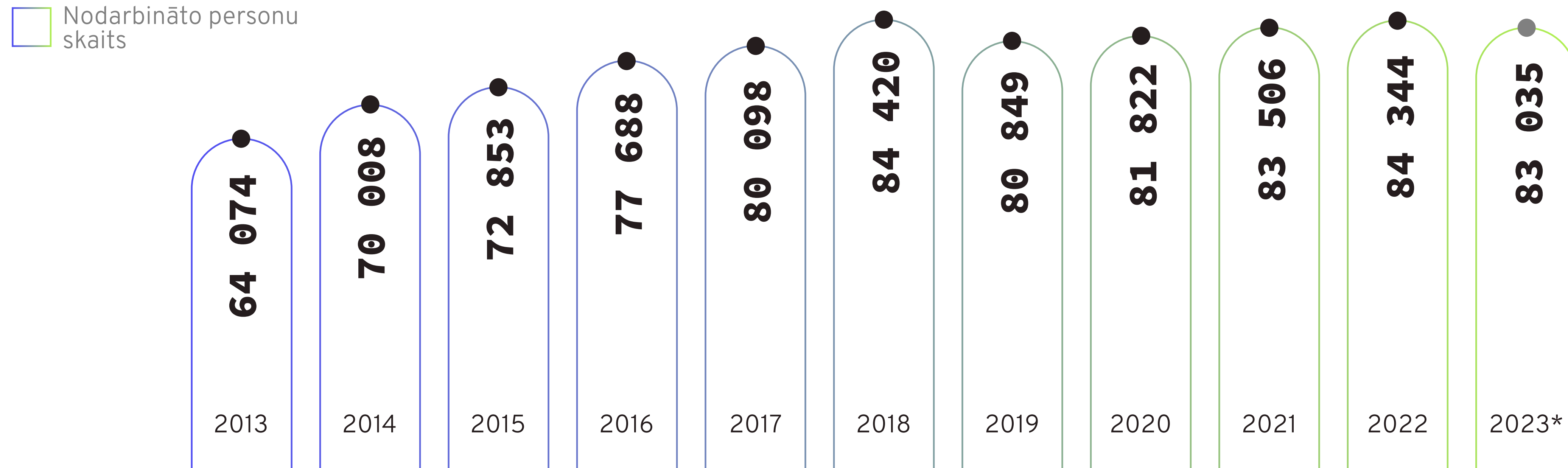
²⁸ Latvijas Finieris. 2023.gada darbības novērtējums. Pieejams: <https://www.finieris.com/lv/2023-gada-darbibas-novertejums/>

²⁹ Tehnoloģiju uzņēmuma “Mikrotīkls” peļņa pārsniegusi 100 miljonus eiro. Delfi.lv mājas lapa. Pieejams: <https://www.delfi.lv/bizness/44467736/tehnologijas/120037198/tehnologiju-uznemuma-mikrotikls-pelna-parsniegusi-100-miljonus-eiro>

NODARBINĀTĀS PERSONAS

Nodarbināto skaits dizaina ekonomikā laika periodā no 2013. līdz 2023. gadam ir palielinājies par 30 %.

NODARBINĀTO PERSONU SKAITS DIZAINA EKONOMIKĀ

NODARBINĀTĀS PERSONAS – darbinieki ar darba vai uzņēmuma līgumu gan pamatdarbā, gan blakusdarbā, tai skaitā arī pašnodarbinātas fiziskas personas, darba devēji, strādājošie ģimenes locekļi un personas, kas veic uzņēmējdarbību un nenodarbina citus³⁰.

30 Oficiālās statistikas portāls. Terminu un definīcijas. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/metadati/2434-strukturalas-biznesa-statistikas-raditaji>

* provizorisks dati
Autoru veidots, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotos datus

NODARBINĀTO PERSONU SKAITS

20132023%skaits

Autoru aprēķini, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotos datus
Koda klase, NACE 2. red.

Datorspēļu tiražēšana, J5821	2	32	+1500	30
Paklāju un grīdsegu ražošana, C1393	2	19	+850	17
Mākslinieciskā jaunrade, R9003	150	1258	+739	+1108
Velosipēdu un invalīdu ratiņu ražošana, C3092	8	59	+638	51
Tapešu ražošana, C1724	2	12	+500	10
Datorprogrammēšana, J6201	7274	17976	147	+10702
Datu apstrāde, uzturēšana un ar to saistītās darbības, J6311	3187	8265	159	+5078
Citi informācijas tehnoloģiju un datoru pakalpojumi, J6209	1354	2975	120	+1621
Namdaru un galdniecības izstrādājumu ražošana, C1623	3921	5158	32	+1237

NODARBINĀTO PERSONU SKAITS

20132023%skaits

Autoru aprēķini, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotos datus
Koda klase, NACE 2. red.

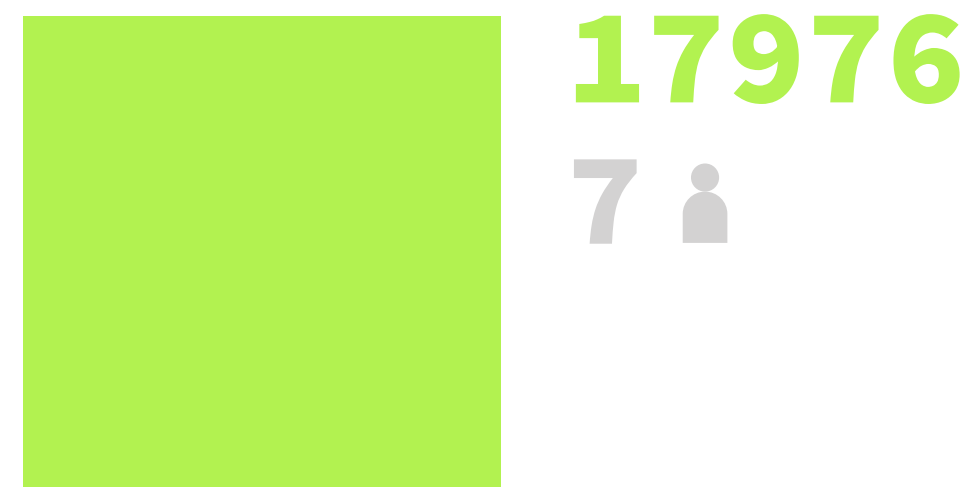
Keramikas flīžu un plākšņu ražošana, C2331	46	1	-98	-1
Kažokādu izstrādājumu ražošana, C1420	17	4	-76	-13
Ādas apģērbu ražošana, C1411	26	7	-73	-19
Pulksteņu ražošana, C2652	11	3	-73	-8
Trikotāžas zeķu ražošana, C1431	518	221	-57	-297
Apakšveļas ražošana, C1414	2964	1657	-44	-1307
Pārējo virsdrēbju ražošana, C1413	3162	1972	-38	-1190
Citu mēbeļu ražošana, C3109	4885	4052	-17	-833
Citur neklasificētu gatavo metālizstrādājumu ražošana, C2599	2051	1317	-36	-734
Pārējo trikotāžas izstrādājumu ražošana, C1439	1123	604	-46	-519

Lielākās procentuālās nodarbināto skaita izmaiņas pamatā vērojamas apakšnozarēs, kurās ir neliels darbinieku skaits. Apakšnozarēs, kurās nodarbināto personu skaits ir lielāks, ir vērojamas lielākas nodarbināto personu skaita izmaiņas absolūtos skaitļos.

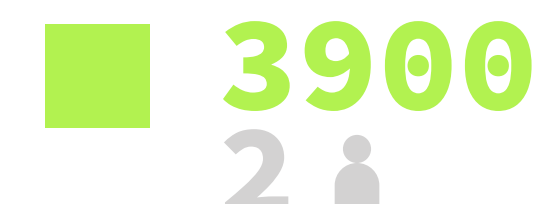

Attēlā ir apkopotas 10 dizaina ekonomikas apakšnozares ar lielāko nodarbināto personu skaitu 2023.gadā. No esošajiem datiem var secināt, ka **lielākais nodarbināto skaits pārsvarā ir dizaina ekonomikas apakšnozarēs, kurās darbojas daudzi nelieli uzņēmumi ar darbinieku skaitu no 2 līdz 9.** Izņēmums ir apakšnozare C1621 Finiera lokšņu un koka paneļu ražošana, kurā vairāk nekā pusi no visiem šajā apakšnozarē nodarbinātajiem veido viena liela uzņēmuma darbinieki.

Datorprogrammēšana,
J6201

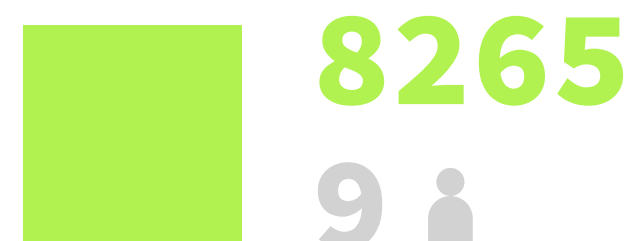
Reklāmas aģentūru darbība,
M7311

Finiera lokšņu un koka paneļu
ražošana, C1621

Datu apstrāde,
uzturēšana un ar to
saistītās darbības, J6311

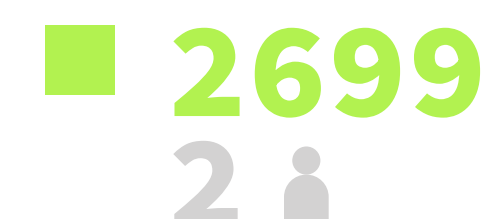
Citi informācijas tehnoloģiju un
datoru pakalpojumi, J6209

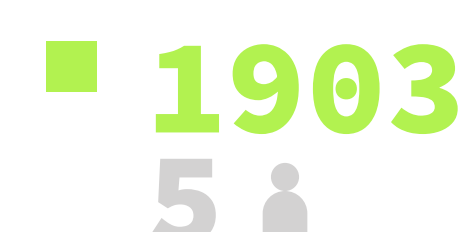
Namdaru un galdniecības
izstrādājumu ražošana,
C1623

Arhitektūras pakalpojumi,
M7111

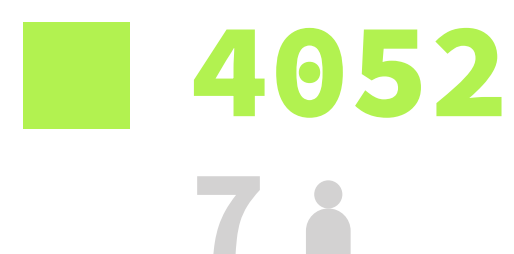
Pārējo koka izstrādājumu ražošana,
korķa, salmu un pīto izstrādājumu
ražošana, C1629

Konsultēšana
komercdarbībā un
vadībzinībās, M7022

Citu mēbeļu
ražošana, C3109

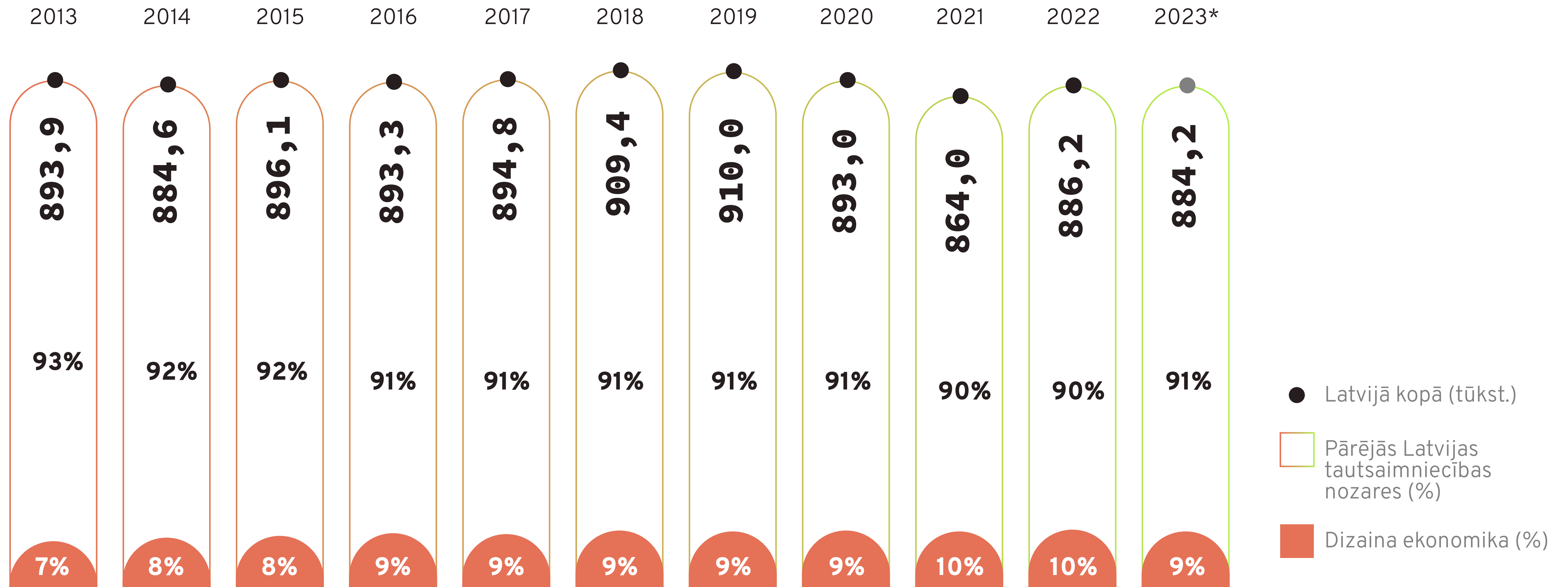

DESMIT DIZAINA EKONOMIKAS APAKŠNOZARES AR VISLIELĀKO NODARBINĀTO PERSONU SKAITU 2023. GADĀ

 Nodarbināto personu skaits, NACE kods 2. red.

 Vidējais nodarbināto skaits uzņēmumā

Autoru aprēķini, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotos datus un Oficiālās statistikas portāla datus
https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__ENT__UF__UFR/UFR010/

NODARBINĀTO PERSONU SKAITS LATVIJĀ UN DIZAINA EKONOMIKĀ NODARBINĀTO PERSONU ĪPATSVARŠ LATVIJAS NODARBINĀTO PERSONU KOPSKAITĀ

* provizorisks dati
 Autoru aprēķini, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotos datus un Oficiālā statistikas portāla datus
https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_EMP_NB_NBLA/NBL040

Dizaina ekonomikā nodarbināto personu skaits ir apmēram 10 % no kopējā nodarbināto personu skaita Latvijā.

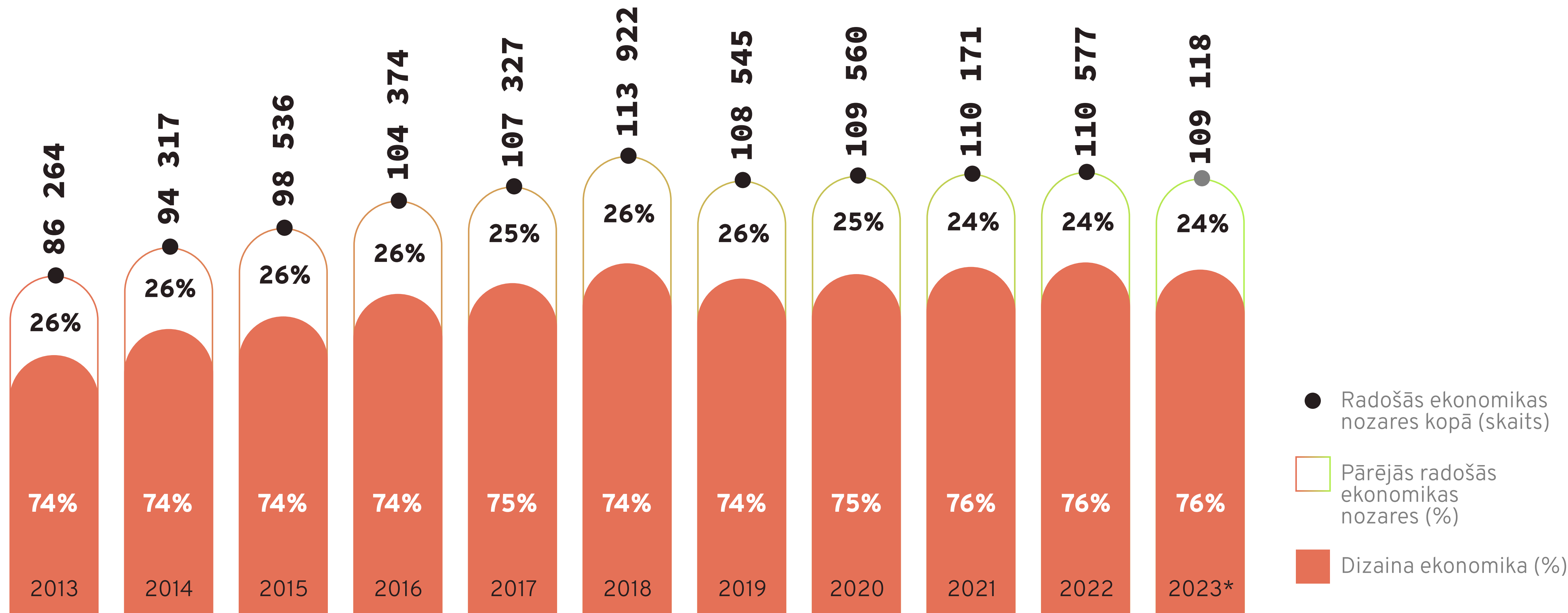

Salīdzinot ar 2013.gadu, nodarbināto personu skaits dizaina ekonomikā ir palielinājies par 2%, un 2023.gadā dizaina ekonomikā strādāja 9% no Latvijas kopējā nodarbināto skaita. 2020. un 2021.gadā Latvijā Covid-19 ierobežojumu dēļ nodarbināto skaits Latvijā samazinājās, bet dizaina ekonomikā šajos gados bija vērojams nodarbināto personu skaita pieaugums (1,2% 2020.gadā un 2,06% 2021.gadā).

Līdzīgi kā ar ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaitu, arī nodarbināto personu skaits dizaina ekonomikā veido aptuveni 75% no kopējā nodarbināto skaita radošās ekonomikas nozarēs.

NODARBINĀTO PERSONU SKAITS UN DIZAINA EKONOMIKĀ NODARBINĀTO PERSONU ĪPATSVARŠ RADOŠĀS EKONOMIKAS NOZARU NODARBINĀTO PERSONU KOPSKAITĀ

* provizorisks dati
 Autoru aprēķini, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotos datus un Oficiālā statistikas portāla datus

3

DIZAINA EKONOMIKAS

RAKSTUROJUMS

PIEVIENTĀ VĒRTĪBA

Raksturojot dizaina ekonomikas devumu tautsaimniecībai, jāņem vērā, ka publiski pieejami statistikas dati nav par visām dizaina ekonomikas apakšnozarēm. Tās apakšnozares, par kurām dati netiek publicēti konfidencialitātes dēļ, tālāk apkopotas attēlā.

PIEVIENTĀ VĒRTĪBA – produkcijas vērtība, no kuras atskaitīta ražošanā izlietoto preču un pakalpojumu vērtība. Pievienotā vērtība rāda produkta tirgus vērtības pieaugumu, kas ir radies saimnieciskās darbības rezultātā³¹.

31 Oficiālās statistikas portāls. Termini un definīcijas. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/metadati/2434-strukturalas-biznesa-statistikas-raditaji>

Kopumā no 72 dizaina ekonomikas apakšnozarēm par 22 apakšnozarēm nav pieejami dati par to pievienoto vērtību un apgrozījumu. Tas veido 6 % no kopējā uzņēmumu skaita un 5 % no kopējā nodarbināto skaita dizaina ekonomikā. Kopā šīs 22 apakšnozares veido 8 % no dizaina ekonomikas pievienotās vērtības un 10 % no apgrozījuma. Dizaina ekonomikas kopējā pievienotā vērtība un apgrozījums tiks rēķināti par 50 dizaina ekonomikas apakšnozarēm (70 % no visām dizaina ekonomikas apakšnozarēm).

Latvijas Oficiālās statistikas portālā, aprēķinot uzņēmējdarbības rādītājus, netiek apkopoti dati par šādām Latvijas tautsaimniecības nozarēm: A Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība; O Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana; S94 Sabiedrisko, politisko un citu organizāciju darbība. Tāpēc turpmākos aprēķinos kā Latvijas kopējā pievienotā vērtība un apgrozījums tiks izmantoti atbilstošie rādītāji par NACE kodu B-N, P-R, S95-S96 nozarēm, kas ņemti no uzņēmējdarbības statistikas³².

32 Oficiālās statistikas portāls. Uzņēmumu galvenie uzņēmējdarbības rādītāji. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/uznemejdarbiba/fi-nanses/tabulas/ufr010-uznemumu-galvenie-uznemejdarbibas-raditaji?themeCode=UF>

DIZAINA EKONOMIKAS APAKŠNOZARES, KURĀM PIEVIENOTĀS VĒRTĪBAS UN APGROZĪJUMA DATI
NETIEK PUBLICĒTI KONFIDENCIALITĀTES DĒĻ

* provizorisks dati
Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotie dati un Oficiālās statistikas portāla dati
https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_ENT_UF_UFR/UFR010/
NACE 2. red., dizaina ekonomikas apakšnozares

UZŅĒMUMU
SKAITS 2023*

NODARBINĀTO
SKAITS 2023*

J6399 Citur neklasificēti informācijas pakalpojumi	423	489
C3299 Citur neklasificēta ražošana	300	987
M7219 Pārējo pētījumu un eksperimentālo izstrāžu veikšana dabaszinātnēs un inženierzinātnēs	173	365
C3213 Juvelierizstrādājumu imitāciju un līdzīgu izstrādājumu ražošana	85	92
C1391 Adīto un tamborēto audumu ražošana	65	408
C2651 Mērīšanas, pārbaudes, izmēģināšanas un navigācijas instrumentu un aparātu ražošana	41	494
C1320 Tekstilmateriālu aušana	32	150
J5829 Citu programmatūru tiražēšana	31	153
C2640 Sadzīves elektronisko iekārtu ražošana	28	95
C3220 Mūzikas instrumentu ražošana	20	45

(ATTĒLA TURPINĀJUMS) DIZAINA EKONOMIKAS APAKŠNOZARES, KURĀM PIEVIENOTĀS VĒRTĪBAS UN APGROZĪJUMA DATI NETIEK PUBLICĒTI KONFIDENCIALITĀTES DĒĻ

* provizorisks dati
Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotie dati un Oficiālās statistikas portāla dati
https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_ENT_UF_UFR/UFR010/
NACE 2. red., dizaina ekonomikas apakšnozares

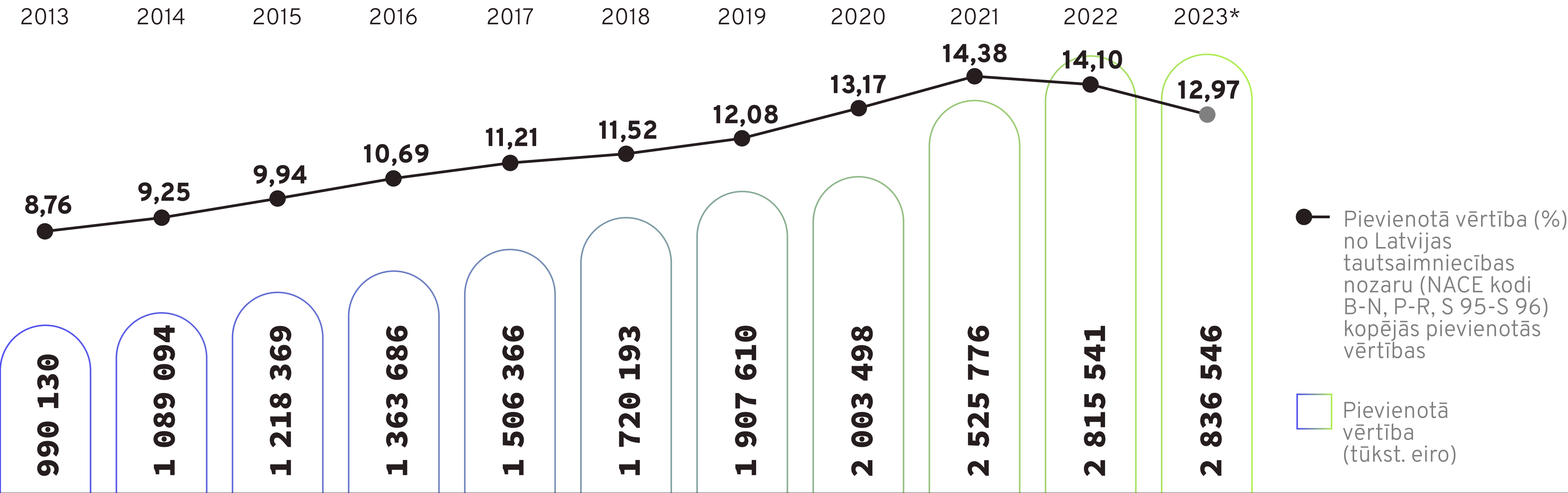
**UZNĒMUMU
SKAITS 2023***

**NODARBINĀTO
SKAITS 2023***

C2630 Sakaru iekārtu ražošana	16	651
J5821 Datorspēļu tiražēšana	13	32
J6391 Ziņu aģentūru darbība	10	129
C1393 Paklāju un grīdsegu ražošana	8	19
C3092 Velosipēdu un invalīdu ratiņu ražošana	8	59
C1724 Tapešu ražošana	5	12
C3099 Pārējo transportlīdzekļu ražošana	4	5
C2320 Ugunsizturīgo nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana	3	21
C2571 Galda piederumu ražošana	3	2
C2313 Dobo stikla izstrādājumu ražošana	2	7
C2652 Pulksteņu ražošana	2	3
C2331 Keramikas flīžu un plākšņu ražošana	1	1

Dizaina ekonomikas radītā pievienotā vērtība (PV) 2013.–2023. gadu periodā veidoja vidēji 12% no Latvijas tautsaimniecības nozaru (NACE kodi B-N, P-R, S95-S96) kopējās pievienotās vērtības.

DIZAINA EKONOMIKAS PIEVIENOTĀ VĒRTĪBA UN TĀS ĪPATSVARS LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARU (NACE KODI B-N, P-R, S95-S96) KOPĒJĀ PIEVIENOTAJĀ VĒRTĪBĀ

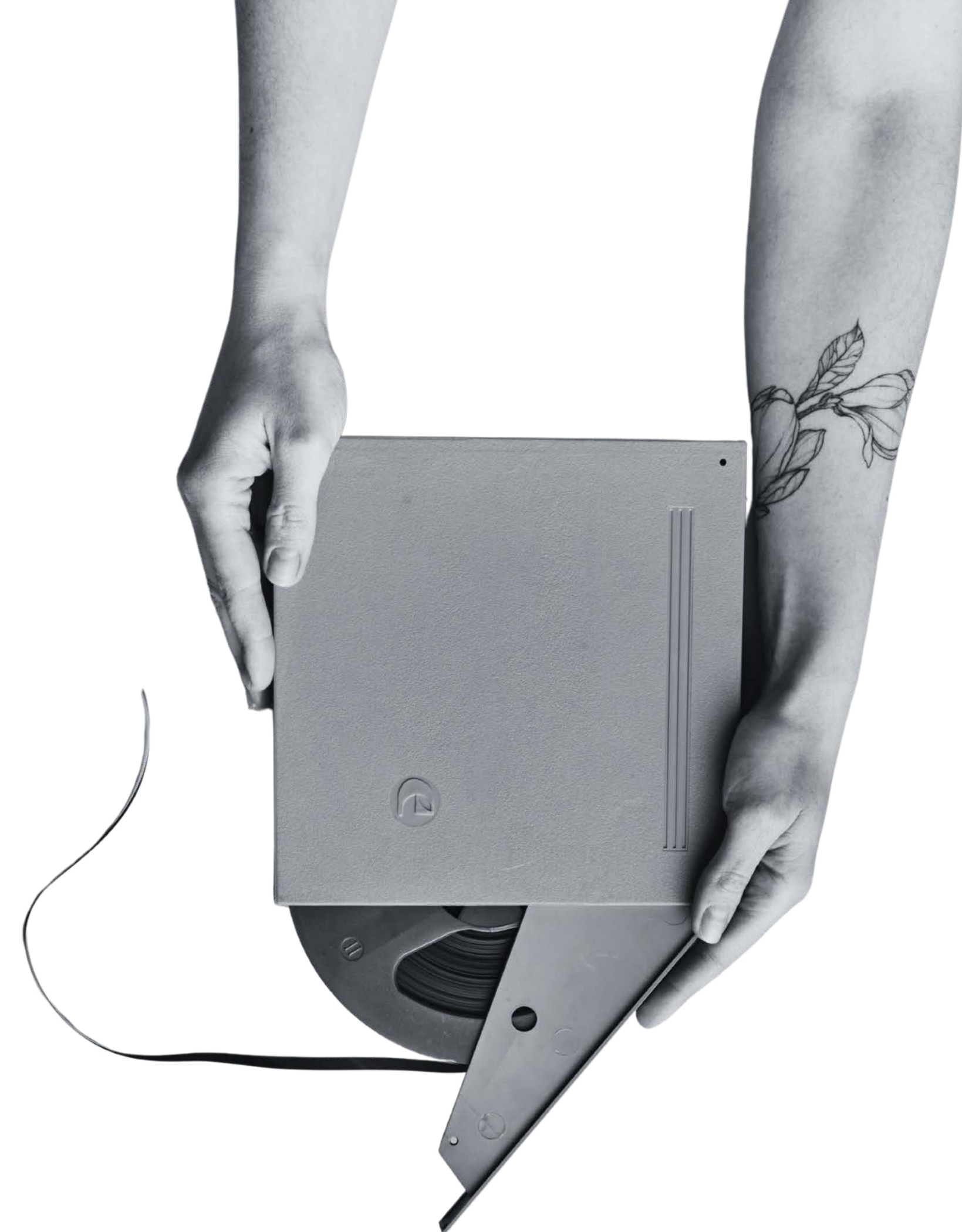
* provizorisks dati
Aprēķinot B-N_P-R_S95-S96 nozaru kopējo pievienoto vērtību, P, Q, R, S96 nozarēm 2013.–2015. gadu dati aizvietoti ar 2016. gada vērtībām
Aprēķinot B-N_P-R_S95-S96 nozaru kopējo pievienoto vērtību, K nozarei 2013.–2020. gadu dati aizvietoti ar 2021. gada vērtībām

Autoru aprēķini, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotos datus un Oficiālā statistikas portāla datus
<https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/uznemejdarbiba/finanses/tabulas/ufr010-uznemumu-galvenie-uznemejdarbibas-raditaji?themeCode=UF>

Dizaina ekonomikas pievienotā vērtība 2023.gadā ir pieaugusi par 186 %, salīdzinot ar 2013.gadu. Pieaugums ir bijis vērojams katru gadu.

Vislielākais pieaugums bija vērojams 2021.gadā, kad dizaina ekonomikas PV palielinājās par 26 %, salīdzinot ar iepriekšējo gadu.

Dizaina ekonomikas PV īpatsvars Latvijas tautsaimniecības nozaru (NACE kodi B-N, P-R, S95-S96) kopējā pievienotajā vērtībā līdz 2021.gadam palielinājās. 2023.gadā bija vērojams neliels dizaina ekonomikas PV īpatsvara samazinājums – no 14 % 2022.gadā līdz 13 % 2023.gadā.

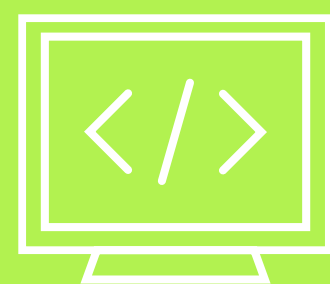

Dizaina ekonomikas apakšnozares, kas radījušas lielāko un mazāko PV 2023.gadā, ir apkopotas attēlā.

APAKŠNOZARES, KAS RADĪJUŠAS **LIELĀKO** PIEVIENOTO VĒRTĪBU (TŪKST. EUR):

Datorprogrammēšana,
J6201

922 751€

Finiera lokšņu un koka
paneļu ražošana, C1621

294 903€

Datu apstrāde, uzturēšana un
ar to saistītās darbības, J6311

256 511€

Konsultēšana
komercdarbībā un
vadībizinībās, M7022

147 608€

Reklāmas aģentūru
darbība, M7311

140 505€

Citi informācijas
tehnoloģiju un datoru
pakalpojumi, J6209

123 304€

APAKŠNOZARES, KAS RADĪJUŠAS **MAZĀKO** PIEVIENOTO VĒRTĪBU (TŪKST. EUR):

Ādas apģērbu ražošana,
C1411

41€

Kažokādu izstrādājumu
ražošana, C1420

30€

Cita veida keramikas
izstrādājumu ražošana,
C2349

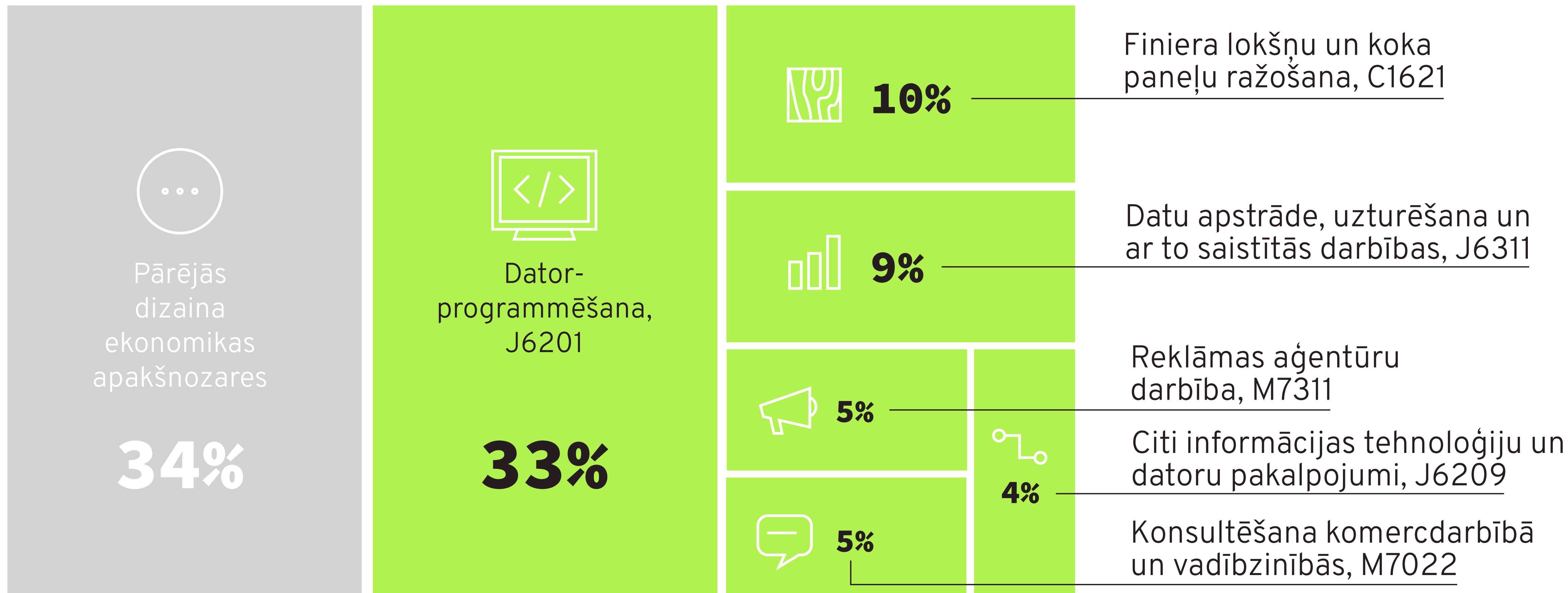

27€

Lielākās pievienotās vērtības radītājas ir nozares, kas saistītas ar datorprogrammēšanu, datu apstrādi un IT pakalpojumu sniegšanu, kā arī finiera lokšņu ražošanu, konsultēšanu un reklāmas aģentūru darbību. Savukārt mazākā PV ir apakšnozarēs, kur darbojas nedaudz uzņēmumu ar vienu darbinieku.

Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotie dati

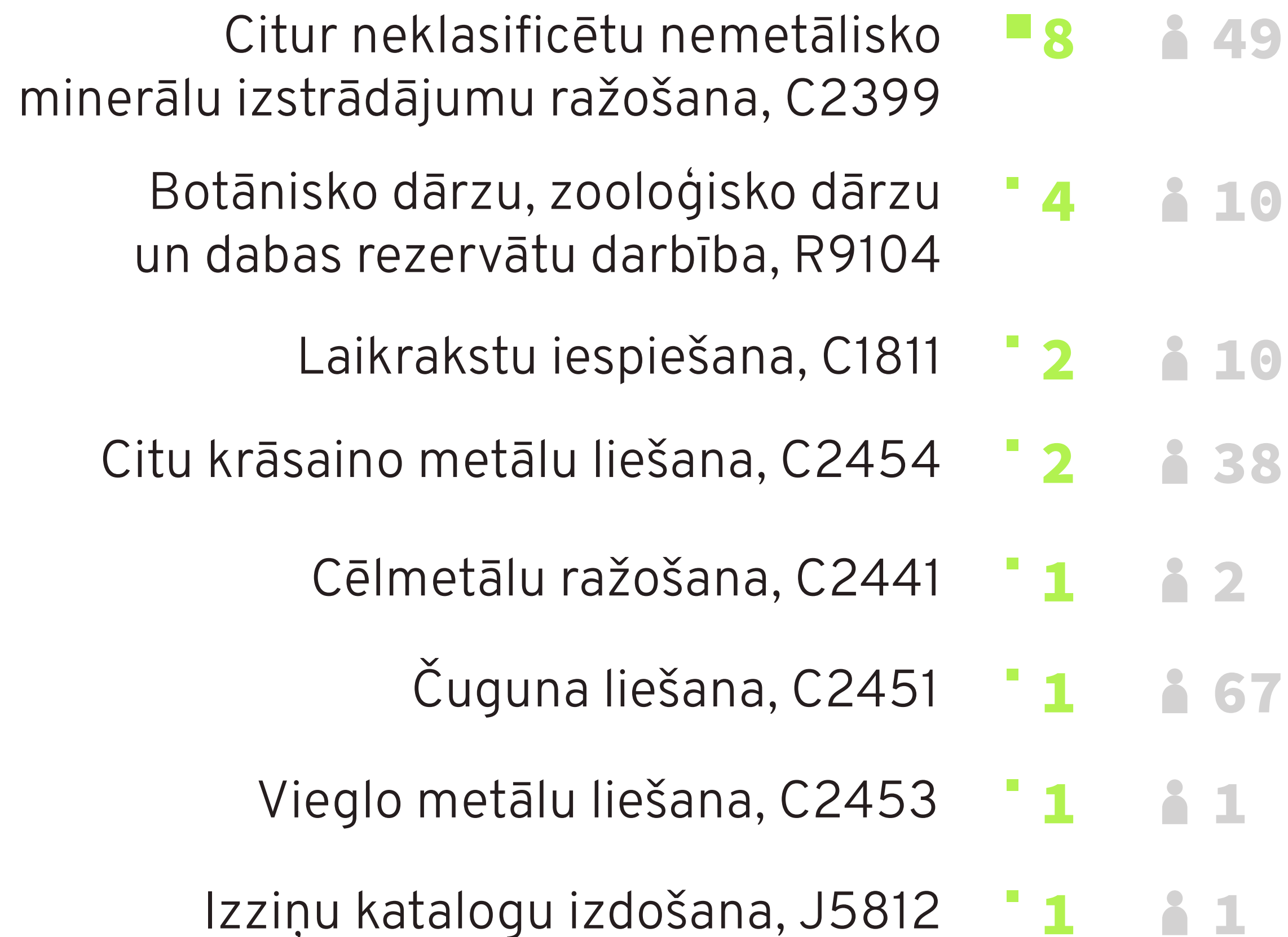

DIZAINA EKONOMIKAS APAKŠNOZARU PIEVIENOTĀS VĒRTĪBAS ĪPATSVARS KOPĒJĀ DIZAINA EKONOMIKAS RADĪTAJĀ PIEVIENOTAJĀ VĒRTĪBĀ 2023. GADĀ*

* provizorisks dati
 Autoru aprēķini, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotos datus un Oficiālā statistikas portāla datus

■ Uzņēmumu skaits, NACE kods 2. red.
👤 Nodarbināto skaits uzņēmumā

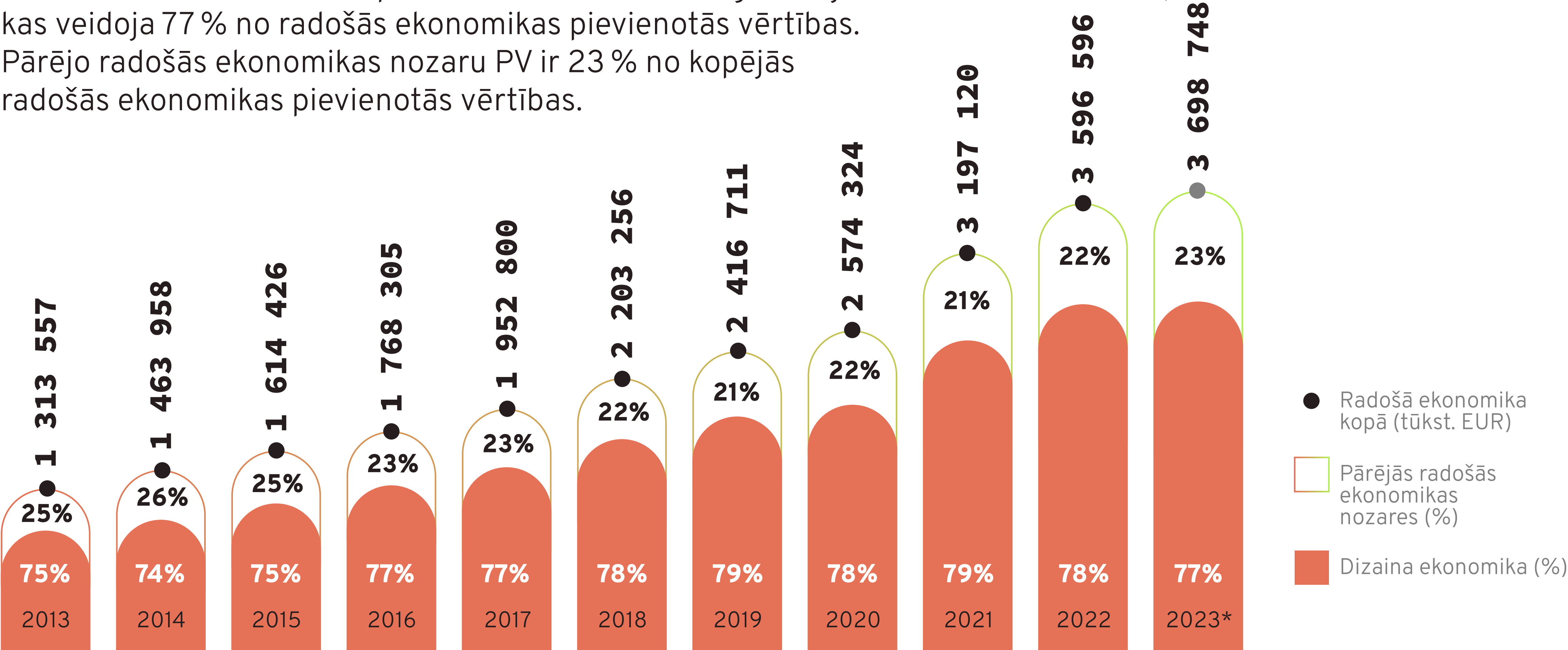
PĀRĒJĀS RADOŠĀS EKONOMIKAS APAKŠNOZARES, KURĀM PIEVIENOTĀS VĒRTĪBAS UN APGROZĪJUMA DATI NETIEK PUBLICĒTI KONFIDENCIALITĀTES DĒĻ, 2023. GADS*

* provizorisks dati
Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotie dati un Oficiālās statistikas portāla dati
https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_ENT_UF_UFR/UFR010/

Kopumā no 44 radošās ekonomikas (izņemot dizaina ekonomiku) apakšnozarēm dati nav pieejami par 14 apakšnozarēm, kuras sastāda 4 % no kopējiem uzņēmumiem un 10 % no kopējā nodarbināto skaita pārējās radošās ekonomikas nozarēs. Kopā šīs 14 apakšnozares veido 11% no pārējo radošās ekonomikas nozaru PV un 10% no apgrozījuma radošās ekonomikas nozarēs (izņemot dizaina ekonomiku). Pārējo radošās ekonomikas nozaru kopējā pievienotā vērtība un apgrozījums tiks rēķināti par 30 radošās ekonomikas apakšnozarēm (68 % no visām radošās ekonomikas apakšnozarēm, izņemot dizaina ekonomiku).

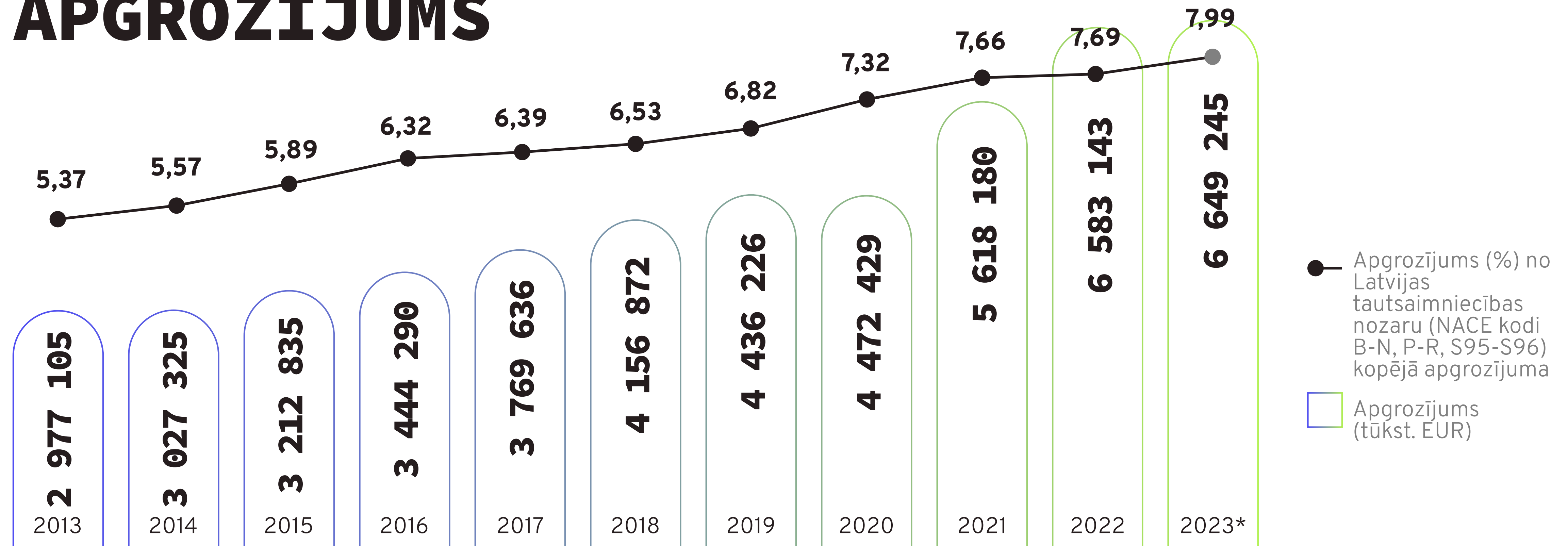
Dizaina ekonomikas radītā pievienotā vērtība 2023. gadā bija 2 836 546 tūkst. EUR, kas veidoja 77 % no radošās ekonomikas pievienotās vērtības. Pārējo radošās ekonomikas nozaru PV ir 23 % no kopējās radošās ekonomikas pievienotās vērtības.

DIZAINA EKONOMIKAS PIEVIENOTĀS VĒRTĪBAS ĪPATSVARŠ RADOŠAJĀ EKONOMIKĀ

* provizorisks dati
Autoru aprēķini, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotos datus

APGROZĪJUMS

DIZAINA EKONOMIKAS APGROZĪJUMS UN ĪPATSVARS LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARU (NACE KODI B-N, P-R, S95-S96) KOPĒJĀ APGROZĪJUMĀ

APGROZĪJUMS – ieņēmumi no preču pārdošanas un pakalpojumu sniegšanas, no kuriem atskaitītas tirdzniecības atlaides, kā arī PVN un citi nodokļi, kas tieši saistīti ar pārdošanu. Neto apgrozījumā uzrāda arī to nosūtīto preču norēķinu summas, par kurām samaksa vēl nav saņemta, bet kuru norēķinu dokumenti ir iesniegti pircējiem vai bankai³³.

33 Oficiālās statistikas portāls. Terminu un definīcijas. Pieejams: <https://stat.gov.lv/lv/metadati/2434-strukturalas-biznesa-statistikas-raditaji>

* provizorisks dati

Aprēķinot B-N_P-R_S95-S96 nozaru kopējo apgrozījumu, P, Q, R, S96 nozarēm 2013.-2015. gadu dati aizvietoti ar 2016. gada vērtībām

Aprēķinot B-N_P-R_S95-S96 nozaru kopējo apgrozījumu, K nozarei 2013.-2020. gadu dati aizvietoti ar 2021. gada vērtībām

Autoru aprēķini, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotos datus un Oficiālā statistikas portāla datus <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/uznemejdarbiba/finanses/tabulas/ufr010-uznemumu-galvenie-uznemejdarbibas-raditaji?themeCode=UF>

Dizaina ekonomikas apgrozījuma īpatsvars Latvijas tautsaimniecības nozaru (NACE kodi B-N, P-R, S95-S96) kopējā apgrozījumā **katru gadu palielinās**, un 2023.gadā dizaina ekonomikas apgrozījums jau veidoja gandrīz 8% no Latvijas tautsaimniecības nozaru apgrozījuma.

Līdzīgi kā pievienotā vērtība, arī apgrozījums dizaina ekonomikā ir katru gadu pieaudzis (2023.gadā bija vērojams apgrozījuma pieaugums par 123%, salīdzinot ar 2013.gadu), un vislielākais pieaugums bija tieši 2021.gadā, kad apgrozījums palielinājās par 26%, salīdzinot ar 2020.gadu.

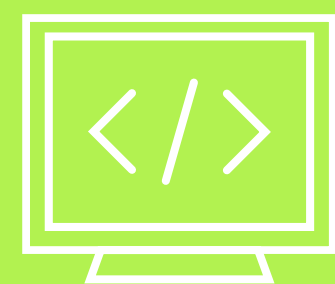
Lielākais apgrozījums ir nozarēs, kas saistītas ar datorprogrammēšanu un datu apstrādi, kā arī finiera lokšņu ražošanu, koka izstrādājumu ražošanu un namdaru un galdniecības izstrādājumu ražošanu. Apgrozījums ir mazāks tieši tajās pašās apakšnozarēs, kuras radīja mazāko pievienoto vērtību. Tās ir apakšnozares, kur darbojas nedaudz uzņēmumu ar vienu darbinieku.

2023.gadā lielākā apakšnozare pēc apgrozījuma bija J6201 Datorprogrammēšana, kas veidoja 19% no kopējā dizaina ekonomikas apgrozījuma. Apgrozījuma ziņā šai apakšnozarei nav tik liels pārsvars pār pārējām apakšnozarēm, kā tas bija vērojams, analizējot PV datus. Nākošā lielākā apakšnozare apgrozījuma ziņā bija C1621 Finiera lokšņu un koka paneļu ražošana (14% no kopējā dizaina ekonomikas apgrozījuma).

APAKŠNOZARES AR **LIELĀKO** APGROZĪJUMU (TŪKST. EUR):

Datorprogrammēšana,
J6201

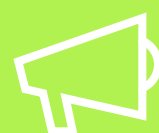
1 285 742€

Finiera lokšņu un koka
paneļu ražošana, C1621

926 281€

Reklāmas aģentūru
darbība, M7311

548 666€

Pārējo koka izstrādājumu
ražošana; korķa, salmu
un pīto izstrādājumu
ražošana, C1629

482 217€

Datu apstrāde, uzturēšana un
ar to saistītās darbības, J6311

388 790€

Namdaru un galdniecības
izstrādājumu ražošana,
C1623

374 071€

APAKŠNOZARES AR **MAZĀKO** APGROZĪJUMU (TŪKST. EUR):

Ādas apģērbu ražošana,
C1411

78€

Cita veida keramikas
izstrādājumu ražošana,
C2349

56€

Kažokādu izstrādājumu
ražošana, C1420

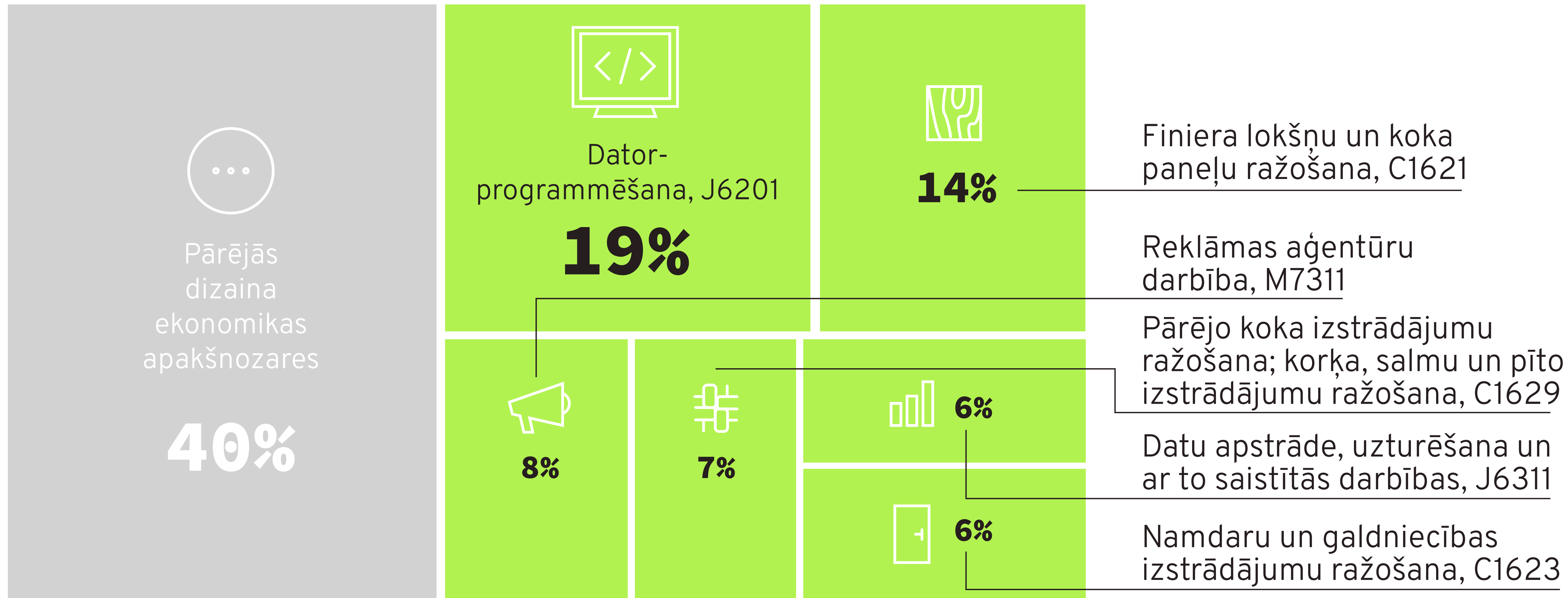

44€

Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotie dati

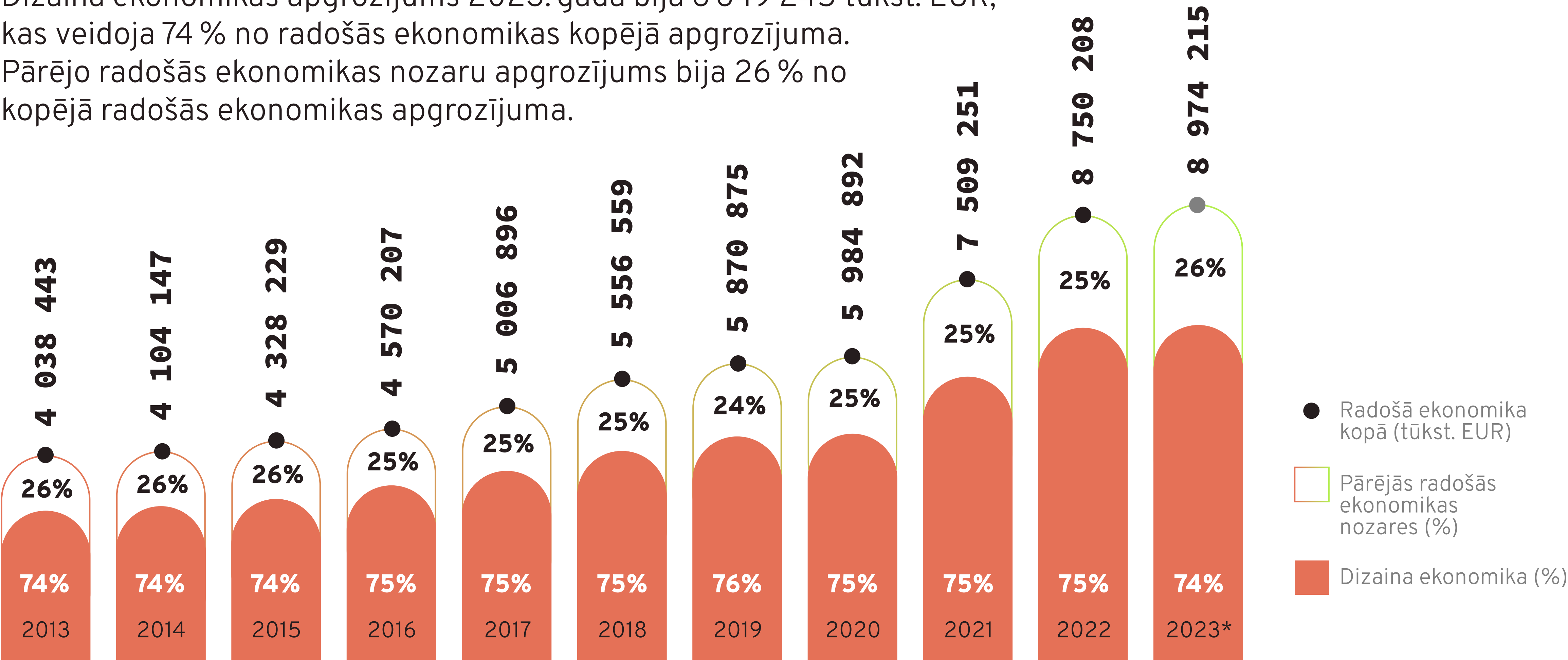

DIZAINA EKONOMIKAS APAKŠNOZARU APGROZĪJUMA ĪPATSVARS KOPĒJĀ DIZAINA EKONOMIKAS APGROZĪJUMĀ 2023. GADĀ*

* provizorisks dati
Autoru aprēķini, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotos datus un Oficiālā statistikas portāla datus

Dizaina ekonomikas apgrozījums 2023. gadā bija 6 649 245 tūkst. EUR, kas veidoja 74 % no radošās ekonomikas kopējā apgrozījuma. Pārējo radošās ekonomikas nozaru apgrozījums bija 26 % no kopējā radošās ekonomikas apgrozījuma.

DIZAINA EKONOMIKAS APGROZĪJUMA ĪPATSVARŠ RADOŠAJĀ EKONOMIKĀ

* provizorisks dati
Autoru aprēķini, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotos datus

DARBASPĒKA PRODUKTIVITĀTE

Darbaspēka produktivitātes aprēķināšanas formula:

$$\begin{array}{ccc} \begin{array}{c} \downarrow \uparrow \\ \text{DARBASPĒKA} \\ \text{PRODUKTIVITĀTE} \end{array} & = & \begin{array}{c} \text{PIEVIENOTĀ VĒRTĪBA} \\ \hline \text{NODARBINĀTO SKAITS} \end{array} \end{array}$$

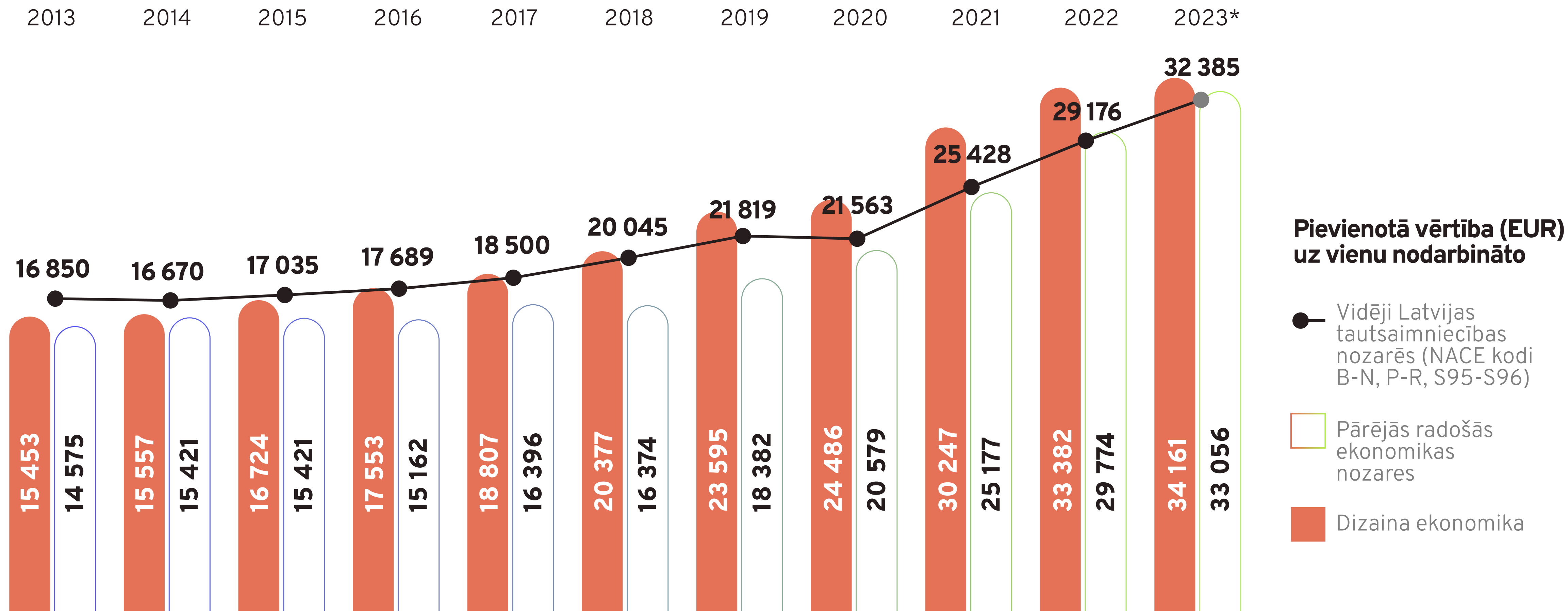
DARBASPĒKA PRODUKTIVITĀTE – parāda, kādu produkta daudzumu var saražot konkrētā laika posmā, izmantojot noteiktu darba daudzumu³⁴. Ekonomiskās analīzes kontekstā šis ir visplašāk lietotais rādītājs ekonomistu vidū, un to visbiežāk izsaka kā pievienoto vērtību uz vienu nodarbināto³⁵. Arī atsevišķu nozaru līmenī produktivitāti vērtē, dalot nozares pievienoto vērtību ar tajā nodarbināto cilvēku skaitu³⁶. Šis rādītājs ļauj novērtēt gan darba resursu efektīvu izmantošanu, gan nozares spēju radīt lielāku ekonomisko devumu, nepalielinot nodarbināto skaitu. Augstāka darbaspēka produktivitāte parasti korelē ar lielākām investīcijām inovācijās, tehnoloģijās un darbinieku prasmju pilnveidē, kas ilgtermiņā stiprina nozares konkurētspēju un ekonomikas izaugsmi kopumā.

Dizaina ekonomikas un radošās ekonomikas kontekstā produktivitātes izvērtējums palīdz noteikt, kā radošie procesi un intelektuālais ieguldījums pārvēršas pievienotajā vērtībā. Tas vienlaikus sniedz ieskatu nozares ilgtspējā un nepieciešamajos atbalsta mehānismos, kas varētu veicināt tās izaugsmi un starptautisko konkurētspēju.

³⁴ Šteinbuka I. (2025). Produktivitāte. Nacionālā enciklopēdija. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/216203-produktivit%C4%81te>

³⁵ Kasjanovs I. (2019). Produktivitātes dažādās nokrāsas un nākotnes izaicinājumi ilgtspējīgas augsmes kontekstā. No: Šteinbuka I. (zin. red.). Produktivitātes celšana: tendences un nākotnes izaicinājumi. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 176 lpp. (32. lpp). Pieejams: https://www.apgads.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Monografijas/Produktivitates_celsana/Produktivitate.pdf

³⁶ Barānova D., Barānovs O., Bērziņš G., Skribāne I. (2019). Produktivitāte Latvijā: tendences, izaicinājumi, politika. No: Šteinbuka I. (zin. red.). Produktivitātes celšana: tendences un nākotnes izaicinājumi. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 176 lpp. (47. lpp). Pieejams: https://www.apgads.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Monografijas/Produktivitates_celsana/Produktivitate.pdf

DARBASPĒKA PRODUKTIVITĀTE DIZAINA EKONOMIKĀ, PĀRĒJĀS RADOŠĀS EKONOMIKAS NOZARĒS UN VIDĒJI LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARĒS (NACE KODI B-N, P-R, S95-S96)

* provizoriskie dati

Aprēķinot B-N_P-R_S95-S96 nozaru kopējo pievienoto vērtību, P, Q, R, S96 nozarēm 2013.–2015. gadu dati aizvietoti ar 2016. gada vērtībām

Aprēķinot B-N_P-R_S95-S96 nozaru kopējo pievienoto vērtību, K nozarei 2013.–2020. gadu dati aizvietoti ar 2021. gada vērtībām

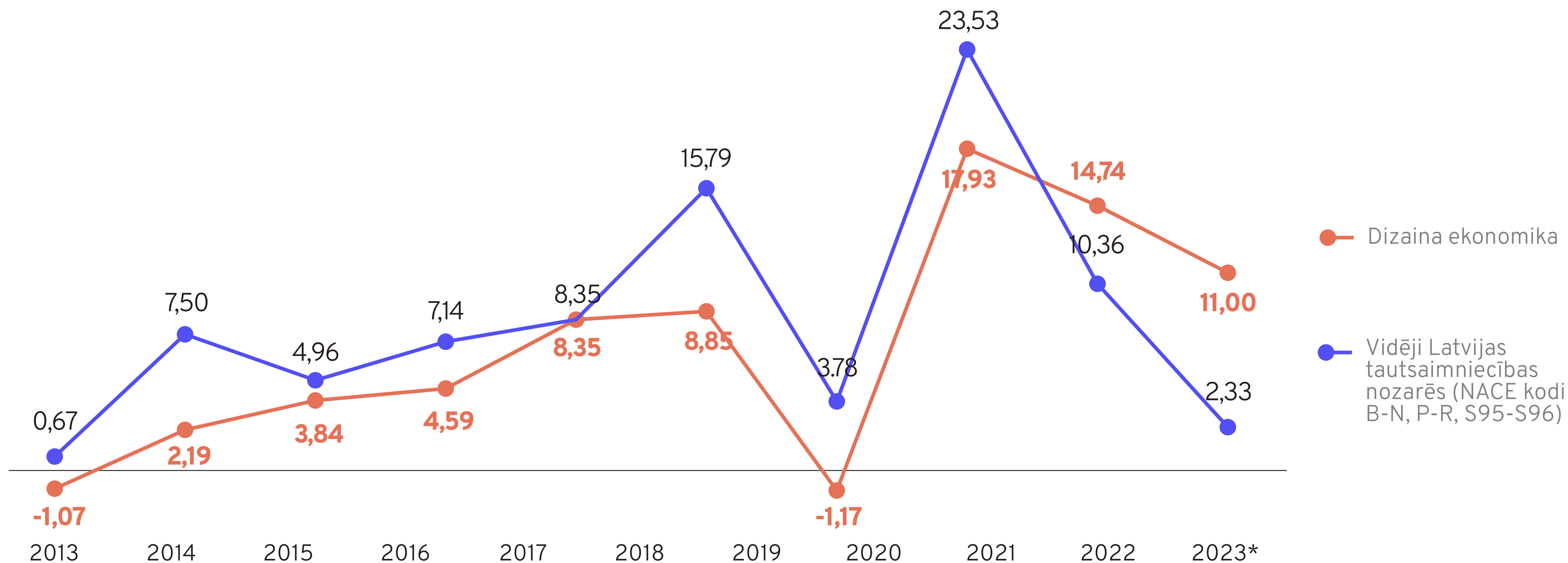
Autoru aprēķini, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotos datus un Oficiālā statistikas portāla datus

<https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/uznemejdarbiba/finanses/tabulas/ufr010-uznenumu-galvenie-uznemejdarbibas-raditaji?themeCode=UF>

2013.gadā vidēji Latvijas tautsaimniecības nozarēs (NACE kodi B-N, P-R, S95-S96) bija augstāka darbaspēka produktivitāte nekā dizaina ekonomikā. Tomēr, **sākot ar 2017.gadu, ir vērojams, ka darbaspēka produktivitāte dizaina ekonomikā pārsniedz pārējo Latvijas tautsaimniecības nozaru vidējo rādītāju.**

Īpaši straujš produktivitātes pieaugums bija 2021.gadā, kad produktivitāte dizaina ekonomikā pieauga par 24 %, salīdzinot ar iepriekšējo gadu. 2021.gadā bija arī vislielākā starpība starp produktivitāti dizaina ekonomikā un vidēji Latvijas tautsaimniecības nozarēs – dizaina ekonomikas produktivitāte bija par 19 % lielāka. Savukārt 2023.gadā šīs starpība ir sarukusi līdz 5 %. To var skaidrot ar straujāku produktivitātes pieaugumu vidēji Latvijas tautsaimniecības nozarēs pēc 2022. gada.

DARBASPĒKA PRODUKTIVITĀTES IZMAIŅAS VIDĒJI LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARĒS (NACE KODI B–N, P–R, S95–S96) UN DIZAINA EKONOMIKĀ (% PRET IEPRIEKŠĒJO GADU)

* provizorisks dati
 Aprēķinot B-N_P-R_S95-S96 nozaru kopējo pievienoto vērtību, P, Q, R, S96 nozarēm 2013.–2015. gadu dati aizvietoti ar 2016. gada vērtībām
 Aprēķinot B-N_P-R_S95-S96 nozaru kopējo pievienoto vērtību, K nozarei 2013.–2020. gadu dati aizvietoti ar 2021. gada vērtībām

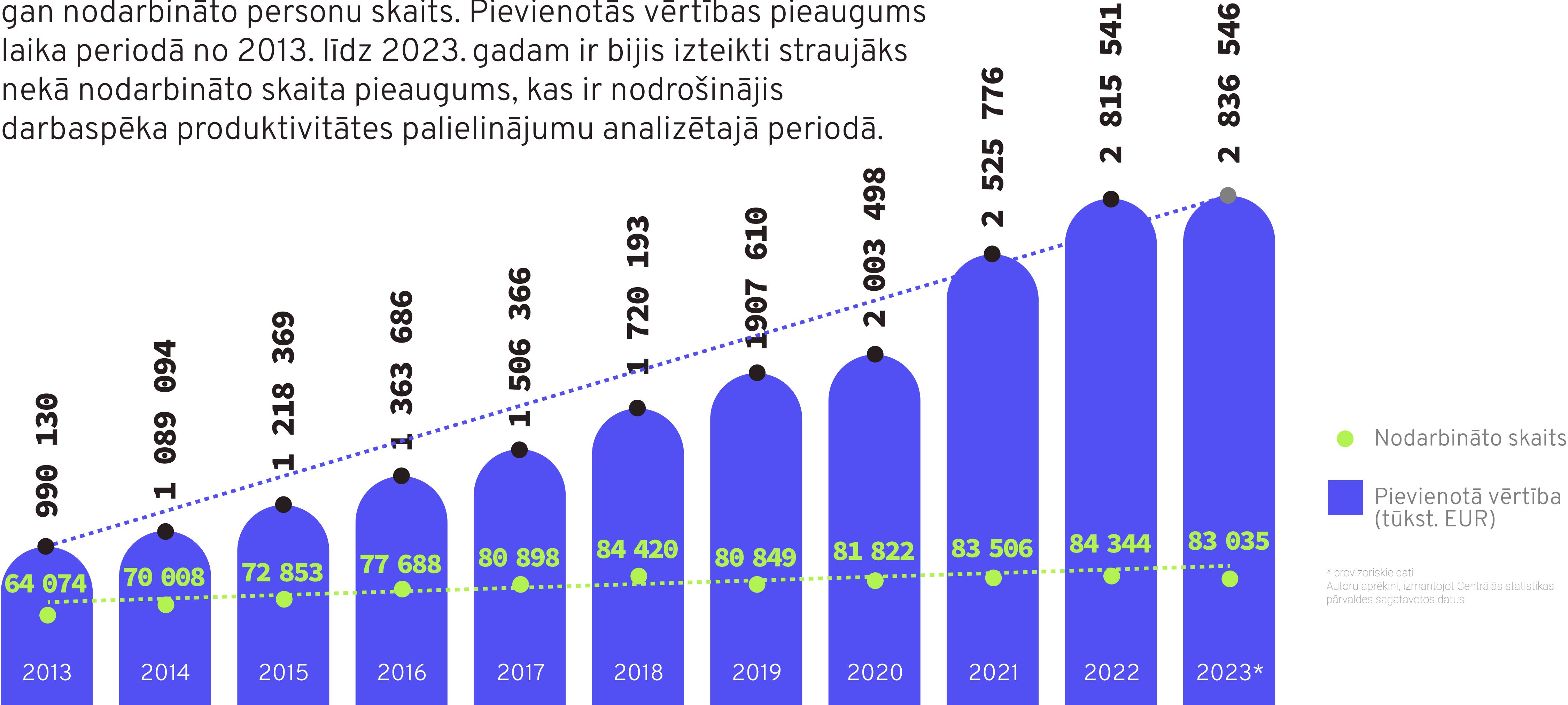
Autoru aprēķini, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes sagatavotos datus un Oficiālā statistikas portāla datus
<https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/uznemejdarbiba/finanses/tabulas/ufr010-uznemumu-galvenie-uznemejdarbibas-raditaji?themeCode=UF>

No 2013. līdz 2021. gadam produktivitāte dizaina ekonomikā pieauga straujāk nekā vidēji Latvijas tautsaimniecības nozarēs (NACE kodi B-N, P-R, S95-S96). 2020. gadā bija vērojams darbaspēka produktivitātes samazinājums vidēji Latvijas tautsaimniecības nozarēs, bet dizaina ekonomikā turpinājās darbaspēka produktivitātes pieaugums par gandrīz 4%. Bet, sākot ar 2022. gadu, situācija ir mainījusies, un produktivitāte dizaina ekonomikā pieaug lēnāk nekā vidējā produktivitāte. 2023. gadā produktivitāte dizaina ekonomikā bija pieaugusi par 2,33%, salīdzinot ar 2022. gadu, bet vidēji Latvijas tautsaimniecības nozarēs darbaspēka produktivitātes pieaugums 2023. gadā bija 11%.

Pozitīvi vērtējams ir fakts, ka darbaspēka produktivitāte dizaina ekonomikā kopš 2013. gada ir augstāka nekā pārējās radošās ekonomikas nozarēs. Taču arī šeit ir vērojama situācija, ka 2023. gadā atšķirības starp darbaspēka produktivitāti dizaina ekonomikā un pārējās radošās ekonomikas nozarēs ir samazinājušās.

Dizaina ekonomikā analizētajā laika periodā ir pieaugusi gan pievienotā vērtība, gan nodarbināto personu skaits. Pievienotās vērtības pieaugums laika periodā no 2013. līdz 2023. gadam ir bijis izteikti straujāks nekā nodarbināto skaita pieaugums, kas ir nodrošinājis darbaspēka produktivitātes palielinājumu analizētajā periodā.

DIZAINA EKONOMIKAS PIEVIENOTĀ VĒRTĪBA UN NODARBINĀTO PERSONU SKAITS

4

AR DIZAINA PRASMĒM

SAISTĪTĀS PROFESIJAS UN DARBA VIETAS

AR DIZAINA PRASMĒM SAISTĪTO PROFESIJU KATEGORIZĀCIJA

Lai iegūtu papildu informāciju par tautsaimniecības nozarēm, kurās strādā cilvēki ar dizaina prasmēm, pētnieki ieguva datus no Valsts ieņēmuma dienesta par darba vietu skaitu 2023.gadā sadalījumā pēc darba devēja pamatdarbības veida (NACE 2.red., otrajā līmenī ar divu zīmju ciparu kodu). Dati tika atlasīti par darba vietām, kurās nodarbinātajam bija norādīta kāda no dizaina prasmēm atbilstošajām profesijām dizaina ekonomikas ietvarā.

Analizējot datus, jāņem vērā, ka viena fiziskā persona var būt vienlaicīgi nodarbināta vairākās darba vietās, kurās nodarbinātajam var būt norādītas

atšķirīgas profesijas, un darba devējiem var būt dažādi pamatdarbības veidi. VID aprēķinā izmantoti tikai to darba vietu, kurās analizējamajā periodā nodarbinātajam ir norādīta profesija, dati.

Atbilstoši plašai izpratnei par dizaina ekonomiku pētnieki veica profesiju atlasī Profesiju klasifikatorā (2024.gada 16.augusta aktualizētā versija; skatīt sadaļu “Metodoloģija”). Saskaņā ar OECD izstrādātajām vadlīnijām “Oslo Manual 2018” tika atlasītas 690 profesijas 6 zīmju kodu detalizācijā, kas atbilst kādām no šajās vadlīnijās norādītajām dizaina prasmēm, iedalot trīs kategorijās: inženiertehniskie risinājumi (287 profesijas), produktu dizains (194 profesijas), dizaina domāšana (209 profesijas). Tās aptver ļoti plašu spektru profesiju, kas saistītas gan ar dizaina prasmēm šaurākajā nozīmē, gan dažādas kultūras un radošo industriju profesijas, gan ar tehnoloģiskām prasmēm un informācijas un komunikācijas tehnoloģijas (IKT) jomas zināšanām saistītas profesijas. Tāpat tika pieņemts lēmums

iekļaut dažādu līmeņu vadītājus, kuru darba pienākumos ietilpst stratēģisku lēmumu pieņemšana, līdz ar to šo profesiju pārstāvji savā darbā izmanto dizaina domāšanas prasmes.

Tā kā šādā veidā atlasītās profesijas parāda dizainu kā horizontālu prasmi, kas ir klātesoša ļoti plaša spektra profesiju grupās, pētnieki papildus sagrupēja visas 690 profesijas trīs nozaru grupās: dizains (211 profesijas, attiecinot tās profesijas, kas uz dizaina ekonomiku attiecas šaurākā nozīmē); radošā ekonomika (196 profesijas, attiecinot pārējās profesijas, kas darbojas kultūras un radošās industrijas apakšnozarēs); citas nozares (283 profesijas) – šeit sagrupējot visas pārējās ar dizaina prasmēm saistītās profesijas, lielākoties no IKT un tehnoloģiju jomām, tai skaitā šajā grupā ietilpst dažādu jomu inženieri. Tas ļāva iegūt priekšstatu par tautsaimniecības nozarēm, kurās nodarbinātie izmanto dizaina prasmes gan šaurākā, gan plašākā izpratnē.

Tālākajās divās apakšnodaļās parādīsim iegūtos datus par darba vietām divos iedalījumos: dizaina profesijas kā horizontālas prasmes dažādos tautsaimniecības sektoros un dizaina profesijas kā daļa no radošās ekonomikas.

DIZAINA PROFESIJAS KĀ HORIZONTĀLAS PRASMES DAŽĀDOS TAUTSAIMNIECĪBAS SEKTOROS

2023.gadā vidēji mēnesī bija 60155 darba vietas, kurās nodarbinātas personas, kuru profesijas saistītas ar dizaina prasmēm (plašākajā nozīmē). (Datu analīzē

tika konstatēts, ka tikai 51 ar dizaina prasmēm saistītai profesijai 2023.gadā nav deklarēta neviena darba vieta.)

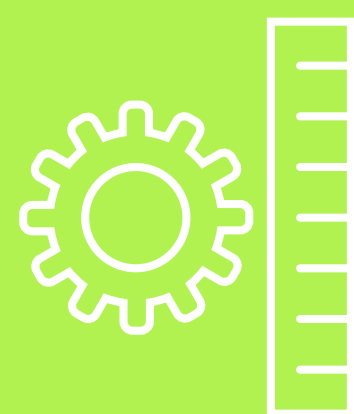
Šīs personas strādāja uzņēmumos, kas reģistrējušies visos NACE saimnieciskās darbības klasifikācijas kodos 2 zīmju līmenī, izņemot B09 Ar ieguves rūpniecību saistītās palīgdarbības (šajā saimnieciskās darbības veidā nav reģistrēts neviens strādājošais, kura profesija saistīta ar dizaina prasmēm). Tātad kopumā varam secināt, ka dizaina prasmes plašākajā izpratnē ir klātesošas visos tautsaimniecības sektoros.

Visvairāk darba vietu bija uzņēmumos ar klasifikācijas kodu J62 Datorprogrammēšana, konsultēšana un saistītās darbības – šajā kodā reģistrētajos uzņēmumos bija reģistrētas 11 508 darba vietas. No tiem 5112 bija programmētāji, 836 sistēmanalītiķi, 843 informācijas sistēmu testētāji.

Otrs lielākais darba vietu skaits bija uzņēmumos, kas reģistrēti ar kodu O84 Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana – tajos reģistrētas 7 062 darba vietas. Liela daļa no nodarbinātajiem šajās darba vietās bija sabiedrisko attiecību speciālisti (311 nodarbinātie), vecākie bibliotekāri (276 nodarbinātie) vai izglītības iestādes bibliotekāri (249 nodarbinātie).

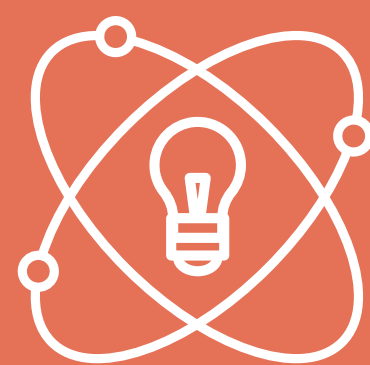
Visas atlasītās profesijas tika iedalītas trīs lielās grupās atbilstoši dizaina prasmju iedalījumam (“Oslo Manual 2018”) dizaina ekonomikas ietvarā:

- 1. DIZAINA DOMĀŠANA**
- 2. PRODUKTU DIZAINS**
- 3. INŽENIERPROJEKTĒŠANA**

Inženierprojektēšana

52%

Dizaina
domāšana

38%

Produktu dizains

10%

No kopējā skaita – 60 155 darba vietām (2023.gadā) – uz dizaina domāšanu attiecināmas 22 558 darba vietas (38%). 10% no visām darba vietām (6103 darba vietas) strādā darbinieki, kuru profesijas saistītas ar produktu dizainu. Lielākā daļa no darba vietām atlasītajās profesijās ir saistītas ar inženierprojektēšanu. Šajā grupā ietilpst 52% no visām darba vietām (31 494 darba vietas).

Datu analīze liecina, ka dizains nepieciešams praktiski visos tautsaimniecības sektoros un ka dizaina domāšana un ar to saistītās prasmes kļūst par neatņemamu sastāvdaļu gan produktu izstrādē, gan inovāciju procesos daudzās tautsaimniecības nozarēs, pārsniedzot kultūras un radošās ekonomikas robežas un nostiprinot dizainu kā būtisku izaugsmes instrumentu visā ekonomikā.

DARBA VIETU SADALĪJUMS IEDALĪJUMĀ PĒC DIZAINA PRASMJU KATEGORIJĀM DIZAINA EKONOMIKAS IETVARĀ

Autoru aprēķini, izmantojot Valsts ieņēmumu dienesta sagatavotos datus

DIZAINA PROFESIJAS KĀ DALA NO RADOŠĀS EKONOMIKAS

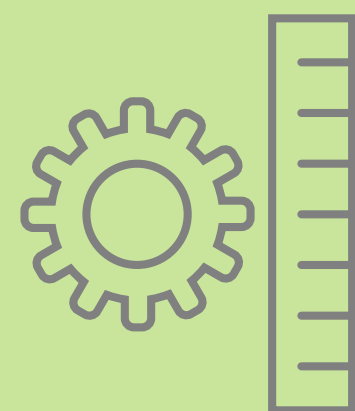
Kā jau minēts, pētnieki papildus sagrupēja visas atlasītās profesijas trīs nozaru grupās, lai ieraudzītu **ar dizaina prasmēm saistītās profesijas** šaurākā nozīmē un tās nošķirtu no dizaina prasmēm, kas saistās ar tehnoloģijām vai ar radošās ekonomikas jomu. Šīs trīs grupas ir: **dizains; radošā ekonomika; citas nozares**. Tādējādi pētnieki mēģināja identificēt tās tautsaimniecības nozares, kurās koncentrējas nodarbinātie ar dizaina prasmēm to šaurākā izpratnē (kategorija "dizains").

2% Radošā ekonomika

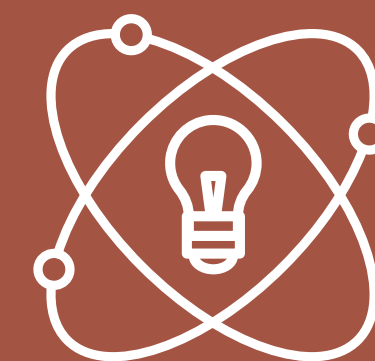
98% Cits

0% Dizains

Inženierprojektēšana

52%

Dizaina domāšana

38%

Produktu dizains

10%

12%
Dizains

77%
Radošā ekonomika

11%
Cits

100% Dizains

**AR DIZAINA PRASMĒM SAISTĪTO PROFESIJU/DARBA VIETU SADALĪJUMS DIZAINA EKONOMIKAS IETVARĀ:
DIZAINS, RADOŠĀ EKONOMIKA, CITS, 2023. GADS**

Autoru aprēķini, izmantojot Valsts ieņēmumu dienesta sagatavotos datus

0 IEVADS,
METODOLOĢIJA

1 DIZAINA EKONOMIKAS
IDENTIFICĒŠANAS IZAICINĀJUMI

2 EKONOMISKĀ AKTIVITĀTE:
UZŅĒMUMI, NODARBINĀTĪBA

3 DIZAINA EKONOMIKAS
RAKSTUROJUMS

4 AR DIZAINA PRASMĒM SAISTĪTĀS
PROFESIJAS UN DARBAVIETAS

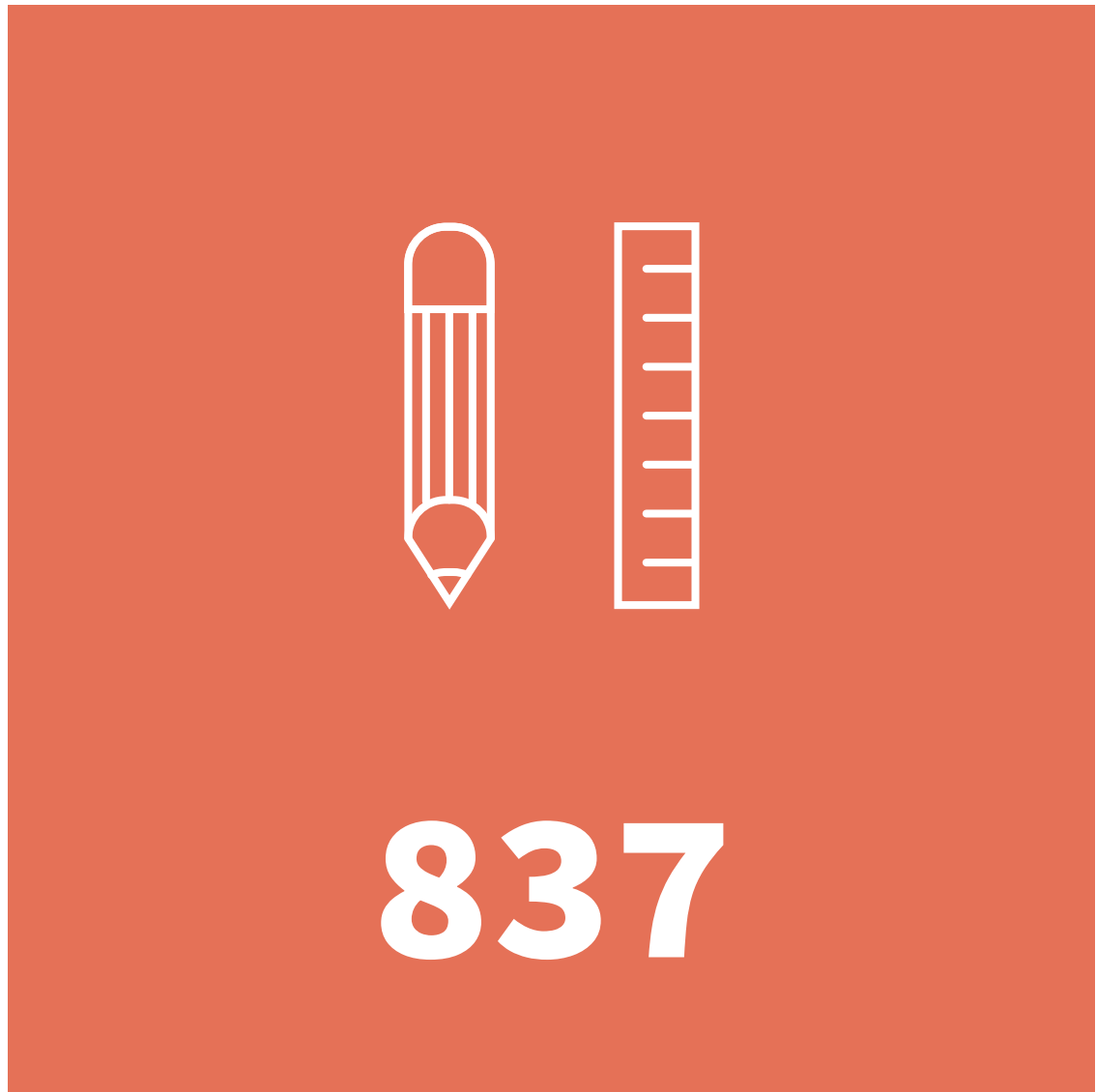
SECINĀJUMI UN
REKOMENDĀCIJAS

60

Pirmajā grupā – dizaina domāšana – **12% no visām darba vietām ir saistītas ar dizaina prasmēm šaurākajā izpratnē (kategorija "dizains", 2753 darba vietas).**

Arhitektūras un inženiertehniskie pakalpojumi; tehniskā pārbaude un analīze, M71

Ēku būvniecība, F41

232

Koksnes, koka un korķa izstrādājumu ražošana, izņemot mēbeles; salmu un pīto izstrādājumu ražošana, C16

180

Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana, O84

175

DIZAINA DOMĀŠANA: AR DIZAINA PRASMĒM ŠAURĀKAJĀ NOZĪMĒ SAISTĪTĀS NOZARES (KATEGORIJA "DIZAINS"), KURĀS 2023. GADĀ REĢISTRĒTAS VAIRĀK NEKĀ 100 DARBA VIETAS

Autoru aprēķini, izmantojot Valsts ieņēmumu dienesta sagatavotos datus

Šajā profesiju grupā ar dizaina profesijām šaurākā nozīmē darba vietas lielākoties reģistrētas NACE kodā M71 Arhitektūras un inženiertehniskie pakalpojumi; tehniskā pārbaude un analīze (837 darba vietas). Lielākā daļa no nodarbinātajiem bija arhitekti (609) un arhitektu palīgi (202).

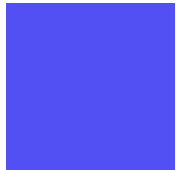
Otra nozare, kurā ir liela daļa nodarbināto (1846 darba vietas), ir F41 Ēku būvniecība. Šajā grupā cilvēki ir nodarbināti galvenokārt tādās profesijās kā arhitekts (147) un arhitekta palīgs (62).

Trešā lielākā nodarbinātība ir nozarē C16 Koksnes, koka un korķa izstrādājumu ražošana, izņemot mēbeles; salmu un pīto izstrādājumu ražošana (180 darba vietas), kur galvenās profesijas ir pamatdarbības struktūrvienības vadītājs/direktors (apstrādes rūpniecības jomā) (85) un vadītājs/direktors (apstrādes rūpniecības jomā) (44).

Ceturtā lielākā nodarbinātība ir nozarē O84 Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana, kur bija 175 darba vietas. Lielākais darba vietu skaits bija profesijā arhitekts (83 darba vietas).

Otrajā grupā – produktu dizains – ir 6103 darba vietas, no kurām vairāk nekā 100 darba vietas ir bijušas reģistrētas 16 no 83 NACE 2 zīmju kodiem. **Visas darba vietas (100%) šajā grupā ir saistītas ar dizaina prasmēm šaurākajā nozīmē (kategorija "dizains").** Tās ir 194 profesijas no 690 atlasītajām profesijām (28%).

Pārējo individuālo pakalpojumu sniegšana, S96	 999	Arhitektūras un inženiertehniskie pakalpojumi; tehniskā pārbaude un analīze, M71	 253
Mazumtirdzniecība, izņemot automobiļus un motociklus, G47	 637	Radošas, mākslinieciskas un izklaides darbības, R90	 230
Datorprogrammēšana, konsultēšana un saistītas darbības, J62	 423	Vairumtirdzniecība, izņemot automobiļus un motociklus, G46	 226
Reklāmas un tirgus izpētes pakalpojumi, M73	 417	Valsts pārvalde un aizsardzība; obligātā sociālā apdrošināšana, O84	 215

PRODUKTU DIZAINS: AR DIZAINA PRASMĒM ŠAURĀKAJĀ NOZĪMĒ SAISTĪTĀS NOZARES (KATEGORIJA "DIZAINS"), KURĀS 2023. GADĀ REĢISTRĒTAS VAIRĀK NEKĀ 100 DARBA VIETAS

Autoru aprēķini, izmantojot Valsts ieņēmumu dienesta sagatavotos datus

Citi profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi, M74	■ 212
Veselības aizsardzība, Q86	■ 144
Ēku būvniecība, F41	■ 142
Informācijas pakalpojumi, J63	■ 139
Mēbeļu ražošana, C31	■ 137
Izdevējdarbība, J58	■ 119
Izglītība, P85	■ 103
Bibliotēku, arhīvu, muzeju un citu kultūras iestāžu darbība, R91	■ 100

(ATTĒLA TURPINĀJUMS)

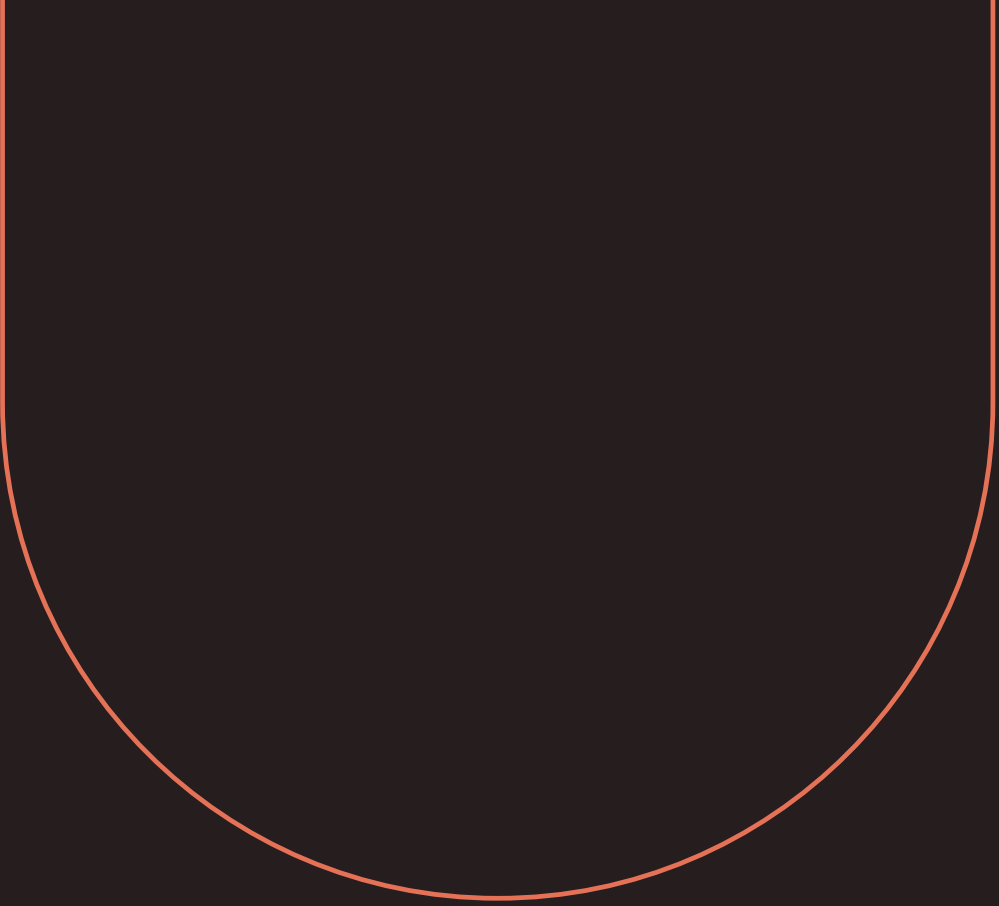
Dati liecina, ka lielākā daļa profesiju atlases grupā "Produktu dizains" ir nodarbinātie, kas ir tieši saistīti ar dizaina profesijām to šaurākā izpratnē (visa veida profesionālās nodarbinātības spektrā – sākot ar skaistumkopšanas nozari, līdz pat tradicionālākai izpratnei par dizainera profesiju – kā grafikas dizaineris un datorgrafīķis).

Lielākā daļa darba vietu bija reģistrēta NACE kodā S96 Pārējo individuālo pakalpojumu sniegšana (999 darba vietas). Liela daļa no nodarbinātajiem bija frizieri (537) un manikīra un pedikīra speciālisti (141). Otra nozare, kurā ir lielākā daļa nodarbināto (1644 darba vietas), ir G47 Mazumtirdzniecība, izņemot automobiļus un motociklus. Šajā grupā ir 637 darba vietas, no kuriem liela daļa ir floristi (180). 46 darba vietās strādāja dekorētāji un 40 – grafikas dizaineri. Trešā lielākā nodarbinātība ir nozarē J62 Datorprogrammēšana, konsultēšana un saistītas darbības (423 darba vietas), kur galvenās profesijas ir grafikas dizaineris (152) un datorgrafīķis (127).

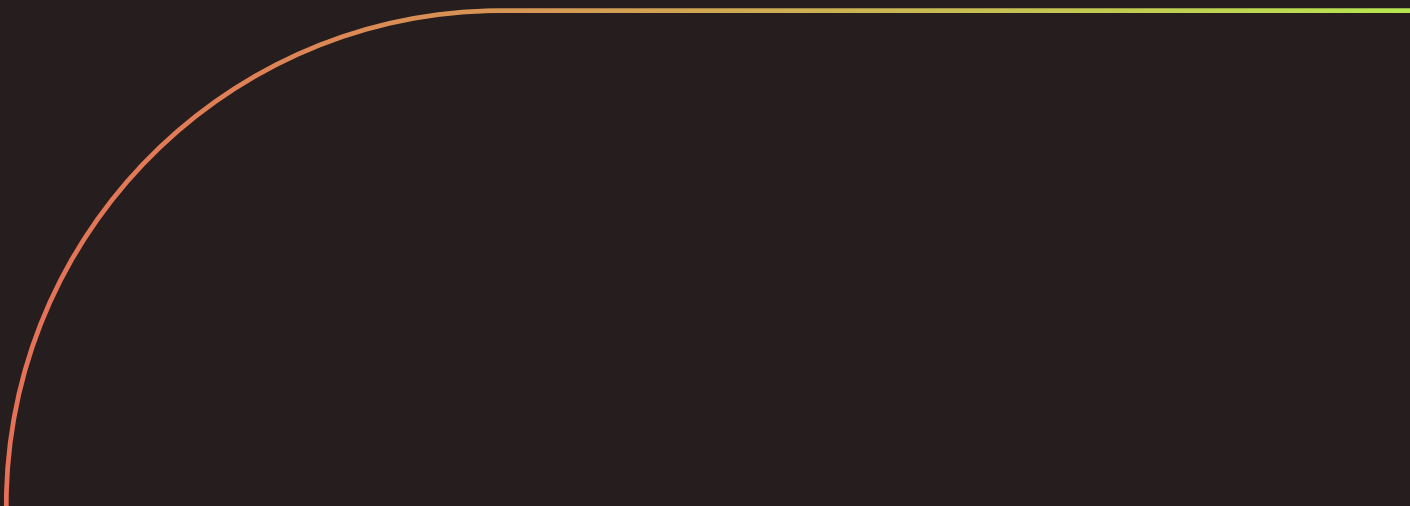

Trešajā grupā – inženierprojektēšana – ir visvairāk (31494) darba vietu, bet **neviena nav atbilstoša dizaina prasmēm šaurākajā nozīmē.** Tātad šajā profesiju grupā nodarbināto dizaina prasmes ir interpretējamās visplašākajā nozīmē, iezīmējot dizaina ekonomikas sektoru kopumā.

SECIŅĀJUMI **UN REKOMENDĀCIJAS**

SECINĀJUMI

DIZAINA EKONOMIKAS IDENTIFICĒŠANAS PROBLEMĀTIKA

Dizaina loma pēdējās desmitgadēs ir būtiski mainījusies un paplašinājusies. Ja agrāk dizaina loma tika uztverta salīdzinoši šauri (kā saistīta ar produktu dizainu), tad šobrīd dažādos starptautiskos dokumentos un pētījumos dizains tiek raksturots kā stratēģisks attīstības process, kas palīdz risināt sarežģītas problēmas dažādos kontekstos – no uzņēmējdarbības un pilsētplānošanas līdz sabiedrības veselībai un vides ilgtspējai. Dizaina plašā interpretācija būtiski apgrūtina datu ieguvu un dizaina ekonomikas ietekmes novērtēšanu. Līdz ar to pētnieki izstrādāja pētījuma vajadzībām dizaina definīciju, izmantojot starptautiskos pētījumos izmantotos kritērijus un tos piemērojot Latvijas praksei, kā arī operacionalizējot atbilstoši datu avotiem (NACE: Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija Eiropas Kopienā, 2.redakcija; Profesiju klasifikators (un

pētījumā izmantoja dizaina ekonomikas jēdzienu, lai atklātu dizaina lomu Latvijas radošās ekonomikas ietvarā un tautsaimniecībā kopumā).

DIZAINA EKONOMIKAS DEFINĒŠANA PĒTĪJUMA IETVAROS

Pētnieki dizaina ekonomikas definēšanai piegāja sekojošos soļos.

- Balstoties britu pētnieku definīcijā, pieņēma sekojošu definīciju, lai definētu ietvaru dizaina ekonomikai:

“Dizains ir specializētu prasmju kopums, kas apvieno radošu problēmu risināšanu, empātiju un tehniskās prasmes. Dizaina klātbūtne (izpratne un pielietošana) visbiežāk ir saistīta ar komunikāciju, produktiem, ēkām, digitālajām saskarnēm un pakalpojumiem, kā arī ar dizaina prasmju izmantošanu, lai rastu jaunus risinājumus organizatoriskām vai sociālām problēmām. Dizaina prasmju galvenie pielietojumi ir šādi: uz cilvēku vai planētu orientēta attīstības

darbība, veids, kā jaunas idejas sasaistīt ar tirgus un lietotāju vajadzībām, un organizatoriskās spējas pielietot radošumu un inovācijas.”

■ OECD vadlīnijas “Oslo Manual 2018” dizaina prasmju trīs kategorijas izmantoja kā precizējošus jautājumus, lai atlasītu dizaina ekonomikai atbilstošās profesijas:

1. inženiertehniskie risinājumi, tostarp tehniskās specifikācijas, instrumentu izgatavošana un prototipu konstruēšana;

2. produktu dizains, kas nosaka priekšmetu formu, krāsu vai rakstu, programmatūras un lietotāju saskarni vai pakalpojumu lietošanas pieredzi;

3. dizaina domāšana, kas ir sistemātiska metodoloģija, ar kuras palīdzību var pieiet preces, pakalpojuma vai sistēmas dizainēšanai.

■ Izmantoja starptautiski aprobētu metodoloģiju, kas paredz radošo industriju uzņēmumu identificēšanu, izmantojot NACE saimnieciskās darbības klasifikācijas kodus.

■ Kopā ar dizaina nozares ekspertiem analizēja NACE kodu piemērotību dizaina ekonomikas uzņēmumu identificēšanai un precizēja grupas, kas raksturo dizaina ekonomikas darbības Latvijā. Rezultātā no sākotnēji identificētajiem 116 kodiem tika apstiprināti 72 saimnieciskās darbības kodi, kas visprecīzāk atspoguļo dizaina ekonomikas specifiku Latvijas radošās ekonomikas ietvarā.

DIZAINAM IR NOZĪMĪGA SOCIĀLĀ IETEKME

Ārvalstīs īstenotie pētījumi liecina, ka dizaina ietekmes mērīšana tikai ekonomiskās kategorijās parāda sašaurinātu dizaina ietekmi. Gan tāpēc, ka ekonomisko ietekmi varam atklāt tikai daļēji, gan

tāpēc, ka dizainam ir nozīmīga sociālā un vides ietekme, gan tāpēc, ka izpratne par dizaina lomām un dizaina ekonomikas robežām turpina mainīties un paplašināties. Klimata pārmaiņas, mākslīgā intelekta attīstība, demokrātijas procesu apdraudējumi, iekļaušanas un piekļūstamības jautājumi – šie jautājumi ietekmē to, kādas būs dizaina ekonomikas aktualitātes turpmākajos gados.

EKONOMISKĀ AKTIVITĀTE DIZAINA EKONOMIKĀ – PIEAUGOŠA

Kopumā dizaina ekonomikas ekonomiskā aktivitāte Latvijā 11 gadu periodā (2013.–2023.) ir pieaugoša. 2023. gadā dizaina ekonomikā ir bijis par 44 % vairāk ekonomiski aktīvu uzņēmumu nekā 2013. gadā. Nodarbināto skaits dizaina ekonomikā šajā periodā ir palielinājies par 30 %.

DIZAINA EKONOMIKA VEIDO DESMITO DAĻU NO EKONOMISKĀS AKTIVITĀTES LATVIJĀ UN IR NOZĪMĪGĀKĀ RADOŠĀS EKONOMIKAS DAĻA

Dizaina ekonomika ir būtiskākā radošās ekonomikas apakšnozare – vidēji 70 % no visiem ekonomiski aktīvajiem radošās ekonomikas nozaru uzņēmumiem ir saistīti ar dizaina ekonomiku. Arī dizaina ekonomikā nodarbināto personu skaits veido aptuveni 75 % no kopējā nodarbināto skaita radošās ekonomikas nozarēs, kas liecina, ka dizaina kompetences ir nepieciešamas plašam darbību lokam.

Savukārt dizaina ekonomikas uzņēmumu īpatsvars no visiem ekonomiski aktīviem uzņēmumiem Latvijā ir ar pieaugošu tendenci un veido apmēram desmito daļu – 2013. gadā dizaina uzņēmumi veidoja 9 % no visu tautsaimniecības sektoru ekonomiski aktīvajiem uzņēmumiem, bet 2023. gadā – 12 %. Arī dizaina ekonomikā nodarbināto personu skaits ir apmēram 10 % no kopējā nodarbināto personu skaita Latvijā. Tas, ka apmēram 10 % no visiem nodarbinātajiem

valstī strādā dizaina ekonomikā, apliecina dizaina lomu kā vienu no Latvijas konkurētspējas balstiem zināšanu ietilpīgajās un starpdisciplinārajās nozarēs.

DIZAINA EKONOMIKAI RAKSTURĪGI NELIELI UZŅĒMUMI

Tajās 10 dizaina ekonomikas apakšnozarēs, kurās varam identificēt lielāko ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaitu, pārsvarā darbojas mikrouzņēmumi, individuālie uzņēmēji vai pašnodarbinātas personas, jo vidēji vienā ekonomiski aktīvajā uzņēmumā ir līdz 10 nodarbinātajām personām. Šie dati uzskatāmi parāda, ka lielākā daļa dizaina ekonomikas apakšnozaru ir balstītas mazo uzņēmumu modelī, kas atbilst radošo industriju darbības specifikai un projektorientētajai darba plūsmai. Tomēr ir atsevišķi izņēmumi, pateicoties konkrētu lielu uzņēmumu darbībai, piemēram, Eiropā un citur pasaulē koncerna AS “Latvijas Finieris” uzņēmumi 2023. gadā nodrošināja darbu vidēji 2398 cilvēkiem mēnesī, no kuriem 2061 strādāja koncerna uzņēmumos Latvijā, vai SIA “Mikrotīkls”, kurā

2023. gadā strādāja 367 darbinieki. Šī kombinācija – liela skaita mazu uzņēmumu un nedaudzu, bet ekonomiski ļoti nozīmīgu lielo spēlētāju līdzāspastāvēšana – raksturo dizaina ekonomikas ekosistēmas sadrumstaloto struktūru un uzsver tās elastību, daudzprofilu attīstību un spēju integrēties gan radošajās, gan ražošanas un tehnoloģiju jomās.

EKONOMISKI NOZĪMĪGĀKĀS DIZAINA EKONOMIKAS APAKŠNOZARES

Pētījumā identificējām tās dizaina ekonomikas apakšnozares, kurās ir vieslielākais uzņēmumu skaits un vislielākais nodarbināto personu skaits 2023. gadā. Šīs apakšnozares varam uzskatīt kā ekonomiski nozīmīgākās ar dizaina ekonomiku saistītās apakšnozares: datorprogrammēšana (NACE klasifikācijas kods J6201); konsultēšana komercdarbībā un vadībzinībās (M7022); reklāmas aģentūru darbība (M7311); citi informācijas tehnoloģiju un datoru pakalpojumi (J6209); datu apstrāde, uzturēšana un ar to saistītās darbības

(J6311); arhitektūras pakalpojumi (M7111); specializētie projektēšanas darbi (M7410). Lielākā daļa (izņemot pēdējās divas – arhitektūras pakalpojumi un specializētie projektēšanas darbi) no šīm apakšnozarēm ir būtiskas arī pēc to radītās pievienotās vērtības 2023. gadā: datorprogrammēšana (J6201); datu apstrāde, uzturēšana un ar to saistītās darbības (J6311); konsultēšana komercdarbībā un vadībzinībās (M7022); reklāmas aģentūru darbība (M7311); citi informācijas tehnoloģiju un datoru pakalpojumi (J6209).

Nozīmīga apakšnozare pēc vairākiem parametriem ir finiera lokšņu un koka paneļu ražošana (C1621) – otrajā vietā pēc radītās pievienotās vērtības un pēc apgrozījuma 2023. gadā, kā arī viena no desmit dizaina ekonomikas apakšnozarēm ar vislielāko nodarbināto personu skaitu 2023. gadā.

DIZAINA EKONOMIKAS PIEVIENOTĀ VĒRTĪBA – PIEAUGOŠĀ

Dizaina ekonomikas pievienotā vērtība 2013.–2023. gadu periodā veidoja vidēji 12% no Latvijas tautsaimniecības nozaru (NACE kodi B-N, P-R, S95-S96) kopējās pievienotās vērtības, un tā 2023. gadā ir pieaugusi par 186%, salīdzinot ar 2013. gadu. Pieaugums ir bijis vērojams katru gadu. Šie rādītāji apliecina, ka dizaina ekonomika ir viens no stabilākajiem un noturīgākajiem pievienotās vērtības resursiem Latvijas tautsaimniecībā.

Lielākās pievienotās vērtības radītājas ir nozares, kas saistītas ar datorprogrammēšanu, datu apstrādi un IKT jomā pakalpojumu sniegšanu, kā arī finiera lokšņu ražošanu, konsultēšanu un reklāmas aģentūru darbību. Nozares straujā attīstība īpaši izceļas 2021. gadā, kad pievienotā vērtība kāpa par 26%, kas sakrīt ar digitālās transformācijas, IKT pakalpojumu pieprasījuma un ražošanas modernizācijas pieaugumu. Savukārt mazākā pievienotā vērtība ir

apakšnozarēs, kur darbojas nedaudz uzņēmumu ar vienu darbinieku.

Šajos aprēķinos ir datu ierobežojumi, jo netiek apkopoti dati par visām tautsaimniecības nozarēm, kā arī par daļu no dizaina ekonomikas apakšnozarēm dati par pievienoto vērtību un apgrozījumu nav pieejami konfidencialitātes dēļ.

DIZAINA EKONOMIKAS APGROZĪJUMS – 8% NO LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARU APGROZĪJUMA

Dizaina ekonomikas apgrozījuma īpatsvars Latvijas tautsaimniecības nozaru (NACE kodi B-N, P-R, S95-S96) kopējā apgrozījumā katru gadu palielinās, un 2023.gadā dizaina ekonomikas apgrozījums jau veidoja gandrīz 8% no Latvijas tautsaimniecības nozaru apgrozījuma.

Līdzīgi kā pievienotā vērtība, arī apgrozījums dizaina ekonomikā ir katru gadu pieaudzis (2023.gadā bija vērojams apgrozījuma pieaugums

par 123 %, salīdzinot ar 2013.gadu), un vislielākais pieaugums bija tieši 2021.gadā, kad apgrozījums palielinājās par 26 %, salīdzinot ar 2020. gadu.

Lielākais apgrozījums ir apakšnozarēs, kas saistītas ar datorprogrammēšanu un datu apstrādi, kā arī finiera lokšņu ražošanu, koka izstrādājumu ražošanu un namdaru un galdniecības izstrādājumu ražošanu. Apgrozījuma kāpumu veicina tas, ka dizains cieši saslēdzas ar zināšanu ietilpīgām un konkurētspējīgām nozarēm – IKT pakalpojumiem, digitālajiem risinājumiem, datu apstrādi – kā arī ar eksportspējīgām koka un materiālu ražošanas nozarēm, kur dizaina pakalpojumi ir būtiski produkta vērtības un funkcionalitātes radīšanā.

Apgrozījums ir mazāks tieši tajās pašās apakšnozarēs, kuras radīja mazāko pievienoto vērtību. Tās ir apakšnozares, kur darbojas nedaudz uzņēmumu ar vienu darbinieku. Tādējādi norādot, ka dizaina ekonomika ir plaša un nevienmērīga joma ar

būtiskām specializācijas atšķirībām.

DARBASPĒKA PRODUKTIVITĀTE DIZAINA EKONOMIKĀ PIEAUG STRAUJI

No 2013. līdz 2021.gadam darbaspēka produktivitāte dizaina ekonomikā pieauga straujāk nekā vidēji Latvijas tautsaimniecības nozarēs (NACE kodi B-N, P-R, S95-S96). Savukārt pēc 2022.gada kopējās tautsaimniecības produktivitātes kāpumu paātrināja ārēji faktori – inflācijas izraisīts nominālās vērtības pieaugums un ES fondu investīcijas citos sektoros –, tikmēr dizaina ekonomika turpināja stabili, bet lēnāku izaugsmi. Dizaina ekonomikas darbaspēka produktivitātes dinamika liecina, ka tā Latvijā ilgstoši darbojas kā augstas pievienotās vērtības starpnozaru pakalpojumu sektors, jo tas ir cieši integrēts citās nozarēs, balstās uz augsti kvalificētu darba spēku un spēj elastīgi pielāgoties digitālajai videi, saglabājot pieauguma tempu arī pandēmijas laikā. Darbaspēka produktivitāte dizaina ekonomikā kopš 2013.gada ir augstāka nekā pārējās radošās ekonomikas nozarēs;

tas norāda uz tās spēcīgo tirgus orientāciju.

AR DIZAINA PRASMĒM SAISTĪTĀS PROFESIJAS PĀRSTĀVĒTAS GANDRĪZ VISĀS TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARĒS

Analizējot Valsts ieņēmuma dienesta (VID) sniegtos datus par dizaina prasmēm atbilstošajām profesijām dizaina ekonomikas ietvarā sadalījumā pēc darba devēja pamatdarbības veida (NACE 2.red., otrajā līmenī ar divu zīmju ciparu kodu), jāsecina, ka dizaina prasmju klātbūtne ir teju visās tautsaimniecības nozarēs. 2023.gadā vidēji mēnesī bija 60155 darba vietas, kurās nodarbinātas personas, kuru profesijas saistītas ar dizaina prasmēm dizaina ekonomikas ietvarā. Šīs personas strādāja uzņēmumos, kas reģistrējušies visos NACE saimnieciskās darbības klasifikācijas kodos otrajā līmenī, izņemot B09 Ar ieguves rūpniecību saistītās palīgdarbības. Datu analīze liecina, ka dizaina prasmes nepieciešamas praktiski visos tautsaimniecības sektoros.

DIZAINA PRASMES KĀ HORIZONTĀLA KOMPETENCE

Pētnieki papildus sagrupēja visas ar dizaina prasmēm saistītās profesijas trīs nozaru grupās: dizains (211 profesijas, attiecinot tās profesijas, kas uz dizaina prasmēm attiecas šaurākā nozīmē); radošā ekonomika (196 profesijas, attiecinot pārējās profesijas, kas darbojas kultūras un radošās industrijas apakšnozarēs); citas nozares (283 profesijas) – šeit sagrupējot visas pārējās ar dizaina prasmēm plašākā nozīmē saistītās profesijas, lielākoties no IKT un tehnoloģiju jomām, tai skaitā šajā grupā ietilpst dažādu jomu inženieri. Šī struktūra parāda, ka dizaina prasmes ir daudz plašākas par šauru dizaina specializāciju, jo tikai aptuveni piektā daļa ar dizainu saistīto profesiju darbojas dizaina ekonomikā šaurā izpratnē. Lielākā daļa šo prasmju tiek izmantotas IKT, tehnoloģiju un inženierijas profesijās, kas ilustrē dizaina kā horizontālas kompetences nozīmi. Tas liecina, ka dizaina domāšana un ar to saistītās prasmes kļūst par neatņemamu sastāvdaļu gan produktu izstrādē, gan inovāciju procesos

daudzās tautsaimniecības nozarēs, pārsniedzot kultūras un radošās ekonomikas robežas un nostiprinot dizainu kā būtisku izaugsmes instrumentu visā ekonomikā.

REKOMENDĀCIJAS KULTŪRPOLITIKAS VEIDOTĀJIEM

- Iekļaut kultūrpolitikas plānošanas dokumentos dizaina definīciju, precizējot šīs nozares robežas. Tas ļautu sniegt argumentētus spriedumus par dizaina un dizaina ekonomikas ietekmi, kā arī veikt sistemātisku datu uzkrāšanu un analīzi.

- Veikto pilotpētījumu aprobēt politikas veidotāju vidē un argumentācijas izstrādē. Pieņemt lēmumu par pētījumā izmantoto dizaina ekonomiku raksturojošo datu atlasi kā atbilstošu vai arī rekomendēt izmaiņas, ja ir plānots veikt datu salīdzināšanu ilgtermiņā.
- Turpinot dizaina ietekmes pētījumus, nozīmīgi ir pievērst uzmanību dizaina sociālajai ietekmei, kā arī dizaina pielietošanas izaicinājumiem dažādās sabiedrībai aktuālās jomās, piemēram, publiskajā pārvaldē, vai dizaina lomai, risinot piekļūstamības vai vides izaicinājumus.
- Izstrādājot politiku un atbalsta instrumentus dizaina ekonomikas attīstībai, tie jāpiemēro arī mazo un vidējo uzņēmumu darbības specifikai.
- Veicināt dizaina pielietojumu uzņēmumu digitalizācijā, produktu attīstībā un inovācijās, piemēram, ar mērķprogrammām vai nodokļu

atvieglojumiem dizaina pakalpojumiem. Tas palielinātu gan kopējo produktivitāti, gan eksporta potenciālu, jo dizaina ekonomika jau šobrīd demonstrē augstu pievienotās vērtības un nodarbinātības ieguvumu.

- Stiprināt profesionālās un akadēmiskās izglītības, pētniecības un uzņēmējdarbības saskarsmi, veicinot sadarbību starp augstskolām, uzņēmumiem un radošajiem centriem ar dizaina ekonomiku saistītos jautājumos. Tas palīdzētu attīstīt kvalificētu darbaspēku, inovāciju spējas un sagatavotu nozari nākotnes izaicinājumiem gan vietējos, gan starptautiskos tirgos.

